

Estudi a càrrec de Gaudit

LA BALANÇA DE FETS I PAGAMENTS DEL PRINCIPAT D'ANDORRA

El Principat com a distribuïdor de riquesa més enllà de les seves fronteres

Crédit Andorrà

al vostre servei i al servei del país

LA BALANÇA DE FETS I PAGAMENTS DEL PRINCIPAT D'ANDORRA

El Principat com a distribuïdor de riquesa
més enllà de les seves fronteres

Crèdit Andorrà

al vostre servei i al servei del país

© del text: Gaudit; Fernando Álvarez

© d'aquesta edició: Crèdit Andorrà

Av. Meritxell, 80. AD500 Andorra la Vella (Principat d'Andorra)

ISBN: 978-99920-60-89-6

Dipòsit legal: AND.587-2014

Primera edició: desembre 2014

Disseny: The White Company

Av. Diagonal, 662-664 1a. 08034 Barcelona

Compaginació: Pixel Concepte

Baixada del Molí, 3. AD500 Andorra la Vella

Impressió: Impremta Envalira

Bonavista, 25, pb, local 1, ed. Sol i Neu. AD500 Andorra la Vella

Sota les sancions previstes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització expressa i per escrit dels titulars del Copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant la venda, el lloguer o el préstec públic.

6	Índex de taules i gràfics
8	Glossari de termes
11	PRESENTACIÓ
13	RESUM EXECUTIU
17	1. LA BALANÇA DE FETS I PAGAMENTS: L'EXPORTACIÓ DE RIQUESA
17	1.1. La balança comercial andorrana 2005-2013
	1.2. La balança de fets i pagaments andorrana 2005-2013
	1.2.1. Importacions de mercaderies procedents d'Espanya
	1.2.2. Importacions de mercaderies procedents de França
	1.2.3. Despesa en educació a l'exterior
	1.2.4. Habitatge secundari a l'exterior
	1.2.5. Treballadors fronterers
	1.2.6. Importació d'electricitat
	1.2.7. Inversió directa
	1.2.8. Consum dels andorrans a l'exterior
	1.2.9. Població virtual
	1.2.10. Despeses de representació
	1.2.11. Balança de fets i pagaments: resultat final
37	2. EL PIB I EL CONSUM DE NO-RESIDENTS A ANDORRA
	2.1. Evolució del PIB del Principat d'Andorra
	2.2. Estructura econòmica d'Andorra
	2.3. Consum de no residents a Andorra
47	3. METODOLOGIA
	3.1. Antecedents
	3.2. La balança de pagaments en el cas d'Andorra
	3.2.1. La balança de pagaments
	3.2.2. Balança comercial
	3.2.2.1. Balança de serveis
	3.2.2.2. Balança de rendes
	3.2.2.3. Balança de transferències
	3.2.3. Significat dels saldos de balança de pagaments
	3.2.4. La balança de pagaments i la residència
	3.3. Estimació del PIB del Principat d'Andorra
	3.4. Estimació del consum de no-residents a Andorra
59	NOTES
65	BIBLIOGRAFIA

Índex de taules i gràfics

Taules

15	Taula 1. La balança de fets i pagaments amb Espanya i França. 2005-2013
17	Taula 2. Evolució de la balança comercial d'Andorra. 2005-2013
22	Taula 3. Principals importacions andorranes per capítols. 2005-2013
25	Taula 4. Principals exportacions andorranes per capítols. 2005-2013
26	Taula 5. Importacions andorranes procedents d'Espanya. 2005-2013
27	Taula 6. Importacions andorranes procedents de França. 2005-2013
27	Taula 7. Despesa en ensenyament a l'exterior. 2010-2012
28	Taula 8. Despesa associada a l'habitatge secundari d'andorrans a l'exterior. 2010-2012
29	Taula 9. Rendes del treball satisfetes a treballadors fronterers. 2005-2013
29	Taula 10. Despeses en concepte de compres d'energia elèctrica. 2005-2013
30	Taula 11. Inversió bruta d'Andorra a Espanya. 2005-2013
30	Taula 12. Despesa total de les llars andorranes a l'exterior. 2005-2012
32	Taula 13. Nombre de visitants al Principat. 2005-2013
32	Taula 14. Població virtual. 2005-2013
33	Taula 15. Despeses provisió béns públics. 2005-2013
34	Taula 16. Despeses per capita i sobrecost. 2005-2013
34	Taula 17. Despeses de representació d'Andorra a l'exterior. 2005-2013
35	Taula 18. La balança de fets i pagaments. 2005-2013
37	Taula 19. Valor afegit brut (VAB) d'Andorra per sectors. 2005-2013
39	Taula 20. Estimació indirecta del PIB d'Andorra. 2005-2013
41	Taula 21. Classificació segons el PIB per capita en paritat de poder adquisitiu. 2002, 2005, 2010 i 2013
45	Taula 22. PIB i components pel costat de la demanda. 2005-2013
47	Taula 23. Fluxos econòmics d'Andorra cap a Espanya 1997 (en €)
48	Taula 24. Canals de redistribució d'Andorra amb l'exterior (2001)
49	Taula 25. La balança de fets i pagaments. 2000, 2003, 2007, 2009
55	Taula 26. Despesa de les llars andorranes a Andorra. 2005-2012
56	Taula 27. Consum públic consolidat. 2005-2013

56	Taula 28. Inversió pública consolidada 2005-2013
57	Taula 29. Inversió privada. 2005-2013
59	Taula 30. Estudiants universitaris andorrans. (2005-2009)
59	Taula 31. Despesa associada a sistemes educatius d'andorrans a Espanya. (2005-2009)
60	Taula 32. Despesa associada a sistemes educatius d'andorrans a França. (2005-2009)
61	Taula 33. Llars amb habitatge secundari (2001-2003)
61	Taula 34. Despesa mitjana en habitatge principal per llar a Espanya. (2000-2008)
62	Taula 35. Despesa associada a l'habitatge secundari dels andorrans a a l'exterior. (2005-2009)

Gràfics

18	Gràfic 1. Taxa d'obertura (comerç exterior/PIB). 2005-2013
19	Gràfic 2. Evolució importacions nominals. 2005-2013
19	Gràfic 3. Evolució exportacions nominals. 2005-2013
20	Gràfic 4. Evolució dèficit comercial nominal. 2005-2013
20	Gràfics 5 i 6. Importacions andorranes per països. 2005-2013
23	Gràfics 7 i 8. Exportacions andorranes per països. 2005-2013
39	Gràfic 9. Evolució PIB nominal i real. 2005-2013
40	Gràfic 10. Evolució PIB per càpita nominal i real. 2005-2013
42	Gràfic 11. Estructura econòmica d'Andorra segons la massa salarial (any 2005)
43	Gràfic 12. Estructura econòmica d'Andorra segons la massa salarial (any 2013)
44	Gràfics 13 i 14. Estructura econòmica d'Andorra per sectors (anys 2005-2013)
44	Gràfic 15. Estructura econòmica de Catalunya per sectors (any 2011)

Glossari de termes

Balança comercial: ens mostra l'intercanvi de béns i serveis entre un país i la resta del món.

Balança de fets i pagaments: concepte que fa referència al recull de totes aquelles fonts d'exportació de riquesa que genera el Principat d'Andorra cap a la resta d'economies.

Balança de pagaments: document comptable que registra les transaccions econòmiques entre un país i la resta del món. Aquestes transaccions poden ser de tres classes principals, comercials, de rendes i financeres.

Bé públic: és aquell que pertany o és proveït per l'Administració Pública d'un país i que està disponible per a totes les persones, sense que sigui necessari pagar-ne un preu per al seu ús (no exclusiu) i, quan es consumeix, no se'n pot impedir el consum a d'altres persones (no rival).

Consum de no-residents: despesa realitzada al Principat d'Andorra, en l'adquisició de béns i serveis, per part de ciutadans no-residents.

Economies d'aglomeració: són aquelles que es poden observar quan la proximitat d'unes persones amb d'altres genera grans beneficis. Això succeeix quan ciutats pròximes a centres econòmics a on es concentra la riquesa comencen a tenir un creixement a causa d'aquesta proximitat. La proximitat que tenen aquestes ciutats amb els centres econòmics respectius és un factor decisiu per al seu creixement.

Enquesta de pressupostos familiars (EPF): enquesta que permet proporcionar estimacions respecte a la naturalesa i el destí de la despesa en consum de les llars d'un país; també subministra informació sobre diverses característiques relatives a les condicions de vida de les llars.

Població estimada: el càlcul de la població estimada es realitza a través de l'encreuament de les diferents dades:

1. Població total segons els registres dels censos parroquials (informació de base).
2. Residents secundaris registrats: Segons la Llei 9/2007 del cens, sols han de figurar al cens els residents principals (art. 6.2), és a dir, d'una durada igual o superior a 183 dies a l'any.
3. Total de baixes potencials: Suma dels registres dubtosos que es poden determinar a través del creuament de diferents registres administratius i que necessiten d'una posterior comprovació, tal com estableix l'article 14 de la Llei 9/2007 del cens.

Població registrada: és la dada que el departament d'Estadística del Govern d'Andorra obté, directament, dels registres dels censos parroquials.

Població virtual: fa referència al volum de població que gaudeix dels béns públics d'un país, tant si són residents habituals com si són visitants ocasionals.

Taxa d'obertura: ràtio que mesura el pes del sector exterior en la riquesa generada per un país; es calcula com el quocient entre la suma de les exportacions i les importacions d'un país respecte al seu PIB.

Treballadors fronterers: designa a tot treballador que realitza la seva feina en el territori d'un Estat i resideix en el territori d'un altre Estat, al qual torna en principi cada dia o almenys una vegada per setmana.

Valor afegit brut (VAB): macromagnitud econòmica que mesura el valor afegit generat pel conjunt de productors d'un país, a partir de la recollida dels valors que es van agregant als béns i serveis en les diferents etapes del procés productiu. A partir del càlcul del VAB es pot obtenir fàcilment el producte interior brut (PIB) d'un país, ja que ambdós agregats mesuren el mateix. Només és necessari afegir al VAB els impostos indirectes que graven les operacions de producció.

PRESENTACIÓ

L'especificitat del model econòmic andorrà així com les dades que mostren tant el saldo de la balança comercial com el consum dels no-residents podrien fer-nos pensar que l'estratègica situació geogràfica d'Andorra genera desequilibri en la riquesa a les nacions veïnes, Espanya i França, i un intercanvi econòmic favorable al Principat.

En aquest estudi volem demostrar que aquesta conclusió és errònia. Les economies d'aglomeració proporcionen dinàmiques actives de creixement econòmic local que permeten redistribuir la renda més enllà de les seves fronteres.

L'estudi s'inicia amb l'anàlisi de la balança de pagaments, amb especial atenció a la balança comercial, i segueix amb l'estimació econòmica del PIB, per desglossar la partida de consum dels no-residents a Andorra. A partir d'aquests dos agregats –balança comercial i consum de no-residents– s'analitzaran els efectes de l'intercanvi econòmic entre els tres països.

Amb aquest punt de partida, en línia amb la concepció tradicional, iniciem l'estimació econòmica de la balança de fets i pagaments analitzant una sèrie d'indicadors que constaten la redistribució de renda que el Principat genera sobre els seus veïns. Així, aquesta part del treball consisteix a localitzar, descriure i quantificar les variables que distribueixen la riquesa andorrana més enllà de les seves fronteres, entre les quals destaquen:

- Importacions de mercaderies procedents de l'exterior.
- Despesa associada a sistemes educatius de l'exterior.
- Despesa associada a residències secundàries a l'exterior.
- Rendes de treball satisfetes a treballadors fronterers.
- Despesa en concepte d'adquisició d'energia elèctrica.
- Inversions directes andorranes a l'exterior.
- Despesa associada al consum directe dels andorrans a l'exterior.
- Sobrecost per finançar els béns públics de què gaudeixen els visitants.
- Despeses de representació.

Sens dubte, el principal problema que ens trobem a l'hora d'abordar els objectius proposats és la falta d'informació estadística, per la qual cosa serà necessari en algun cas recórrer a estimacions alternatives, que explicarem al seu moment, o, en alguns capítols, s'ha considerat el total de la despesa correlacionada directament amb aquests dos països, atesa la immaterialitat que representen els altres estats. En tot cas, valorem molt positivament l'esforç del servei d'Estadística del Govern d'Andorra, que, amb l'estimació indirecta del producte interior brut, les enquestes de pressupostos familiars i els anuaris estadístics, aporta dades valuoses i facilita l'elaboració d'estudis com aquest.

Com a avanç del que desenvoluparem en els capítols següents, la taula 1 mostra els fluxos econòmics considerats i els resultats obtinguts en el càlcul de la balança de fets i pagaments en el període 2005-2013, que el capítol cinquè recull de manera més detallada. A la vista dels resultats, es pot concloure que l'economia andorrana distribueix entre els veïns un percentatge molt elevat de la seva renda, unes aportacions que podem situar entre el 54 i el 63 per cent del PIB segons els anys.

Joan Tomàs i Reig, soci director de Gaudit

Fernando Álvarez, doctor en Economia Aplicada per la Universitat Internacional de Catalunya (UIC).

RESUM EXECUTIU

- Les diferents dades recollides, en termes de fluxos comercials, econòmics, financers i de persones, mostren una economia andorrana oberta i connectada amb la resta del món.
- En l'anàlisi de la balança de fets i pagaments amb Espanya i França es constata que al llarg del període 2005-2013, l'economia andorrana ha distribuït entre les economies veïnes un percentatge de la renda superior al 58% del seu producte interior brut (PIB), que representa al voltant d'uns 1.500 milions d'euros anuals. D'aquesta anàlisi se'n desprenen les consideracions següents:
 - La taxa d'obertura andorrana, que mostra la incidència del comerç exterior en termes de PIB, mostra una tendència a la baixa i passa d'un màxim del 60,64% el 2005 fins el 45,41% el 2013.
 - El volum d'importacions ha disminuït al llarg del període 2005-2013, passant dels 1.440 milions d'euros el 2005 fins als poc més de 1.100 milions del 2013.
 - Els principals importadors del Principat són Espanya i França, tot i que la tendència és divergent; el pes d'Espanya augmenta fins a representar més del 86% del total importat, en tant que el pes de França cau fins a poc més de l'11% del total.
 - El PIB per capita d'Andorra assoleix el 2013 els 32.844 euros i situa al Principat entre les economies europees amb un nivell de renda més elevat. Si mesurem aquest PIB en termes de paritat de poder adquisitiu, assoleix el 2013 els 35.386 euros i encara mostra més fortalesa.
- El sector econòmic més important d'Andorra és el financer, que aporta el 21,7% del VAB nominal del Principat, seguit del comerç, amb el 16,5%, i l'Administració Pública, amb el 14,05% (el 9,37% el 2005). El sector de la construcció continua perdent pes i va caure un 14%; en el període 2005-2013 s'ha contret més del 50%.
- La despesa de les llars andorranes al Principat se situa el 2012 al voltant dels 1.220 milions d'euros.
- El consum privat dels no-residents puja el 2013 fins als 1.900 milions d'euros, que representen un 77,9% del PIB del Principat. El 2005 aquest consum era de 2.335 milions d'euros i representava el 89% del PIB.
- Les principals dades recollides ens permeten visualitzar que l'any 2013 es produeix un canvi positiu de tendència, que hem de comprovar si es manté en períodes successius.

Taula 1

La balança de fets i pagaments amb Espanya i França. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Importacions procedents d'Espanya	767.470	804.404	819.057	763.454	677.446	690.676	697.403	668.188	697.178
Importacions procedents de França	303.439	301.814	262.569	255.564	217.484	202.097	200.138	193.015	185.775
Despesa en educació a l'exterior	7.520	6.009	5.710	5.710	5.956	4.295	5.024	6.277	*6.000
Habitatge secundari a l'exterior	95.400	109.269	125.289	124.137	115.695	132.970	114.771	89.685	*85.000
Treballadors fronterers	51.917	55.037	57.751	60.778	61.901	62.244	62.868	62.650	62.244
Importació d'electricitat FEDA	18.411	20.765	22.727	24.537	28.034	31.923	32.357	33.497	*35.000
Inversió directa	50.103	20.757	36.060	64.316	30.739	46.229	183.679	36.335	104.195
Altres consums andorrans a l'exterior	126.769	146.751	178.963	227.012	228.388	261.869	224.486	227.867	*225.000
Sobrecost de la població virtual	86.330	93.118	105.736	109.045	81.401	91.289	97.477	100.044	97.196
Despeses de representació	4.000	4.595	4.800	5.100	5.400	5.700	6.000	6.336	6.138
Total Balança de fets i pagaments	1.551.360	1.562.520	1.618.663	1.639.653	1.452.444	1.529.293	1.624.204	1.423.894	1.503.726
% sobre PIB	57,86	55,43	55,24	60,02	55,28	60,53	65,88	58,15	61,45

Font: Elaboració pròpia

*La xifra correspon a una estimació.

CAPÍTOL 1

LA BALANÇA DE FETS I PAGAMENTS: L'EXPORTACIÓ DE RIQUESA

La informació estadística i comptable disponible dels organismes oficials del Principat únicament permet analitzar amb rigor la balança comercial, és a dir, l'intercanvi en béns que es produeix entre Andorra i la resta del món. Per tant, l'anàlisi comptable de la balança de pagaments es limita en el cas del Principat a una secció i només permet una visió parcial de les relacions comercials i financeres de l'economia andorrana amb les economies veïnes.

1.1. La balança comercial andorrana 2005-2013

La particular estructura econòmica del Principat, amb un pes reduït del sector transformador i una especialització enfocada al sector turístic, fa que les exportacions de béns tinguin una rellevància residual i que sigui més rellevant el volum de les importacions. En tots els anys estudiats les exportacions representen un petit percentatge respecte al total d'importacions, cosa que dona com resultat un elevat dèficit comercial, tot i que la disminució progressiva de les importacions fa que el dèficit comercial sigui cada vegada menor.

Així, pel que fa exclusivament a la balança comercial, la taula 2 permet observar els fluxos comercials del Principat d'Andorra amb l'exterior en el període 2005-2013.

Taula 2

Evolució de la balança comercial del Principat d'Andorra. 2005-2013

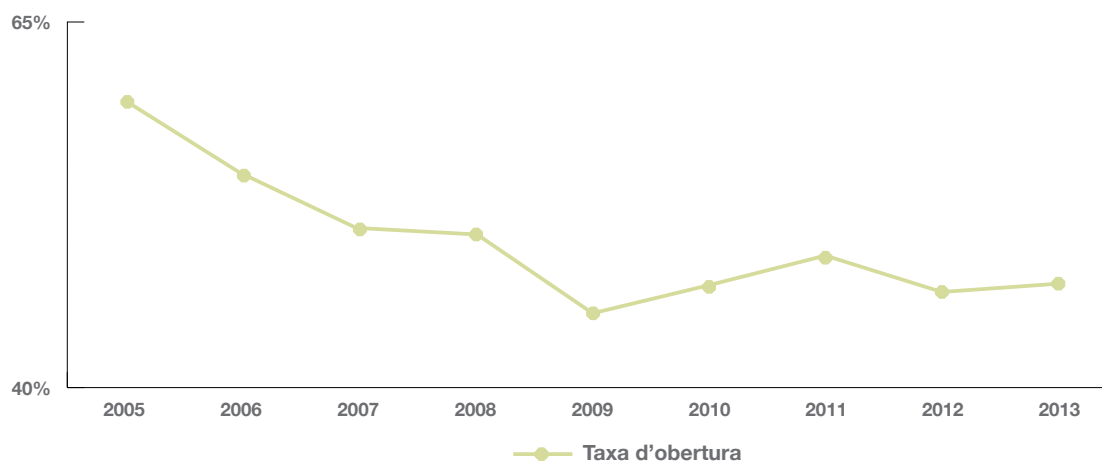
En milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Importacions	1.441.544	1.416.664	1.396.171	1.313.623	1.138.071	1.142.846	1.148.936	1.085.621	1.115.444
Exportacions	113.883	120.095	92.531	65.194	45.530	40.765	55.412	53.155	36.196
Saldo comercial	-1.327.661	-1.296.569	-1.303.640	-1.248.428	-1.092.541	-1.102.082	-1.093.523	-1.032.466	-1.079.248

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Els valors afegits de les importacions i les exportacions constaten la importància que té per a Andorra ser una economia oberta, ja que les relacions comercials amb l'exterior suposen una elevada proporció sobre el PIB. Així queda reflectit quan s'analitza la taxa d'obertura, com es pot veure amb detall en el gràfic 1.

Gràfic 1

Taxa d'obertura (comerç exterior/PIB). 2005-2013

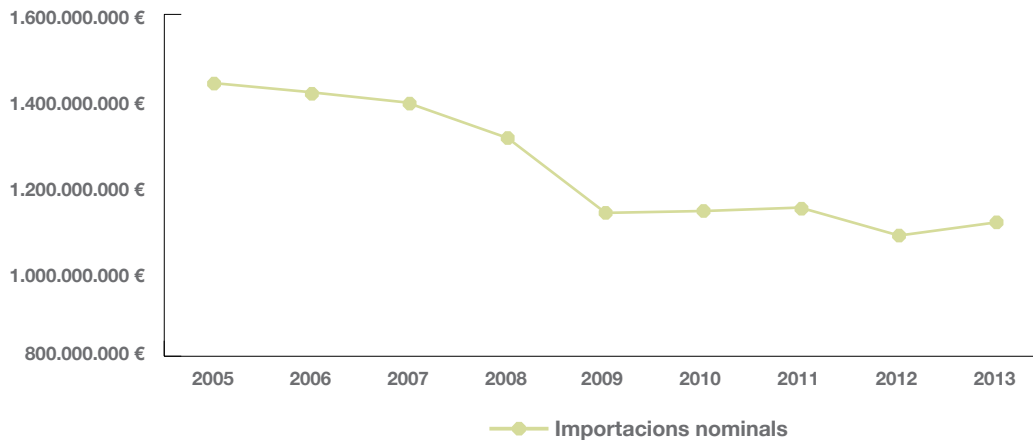
Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

La taxa d'obertura mostra la incidència del comerç exterior (la suma de les importacions i exportacions d'un país) en termes del PIB; en el cas d'Andorra, destaca que l'elevada proporció que representen aquestes relacions amb l'exterior respecte del PIB registra un descens notable –més de 13 punts percentuals–, en passar del màxim del 60,64% l'any 2005 al 47,06% el 2013. Aquesta taxa d'obertura és significativament inferior a la de Catalunya, que se situava en un 58,7% el 2010.

En l'anàlisi per separat de les importacions i les exportacions, el volum d'importacions no ha deixat de disminuir en valor al llarg del període 2005-2013, en passar dels 1.440 milions d'euros el 2005 als poc més de 1.100 milions el 2013, amb només un petit repunt de creixement els anys 2010 i 2011 que no es va mantenir el 2012, però que torna a observar-se el 2013, com es recull en el gràfic 2.

Gràfic 2

Evolució importacions nominals. 2005-2013

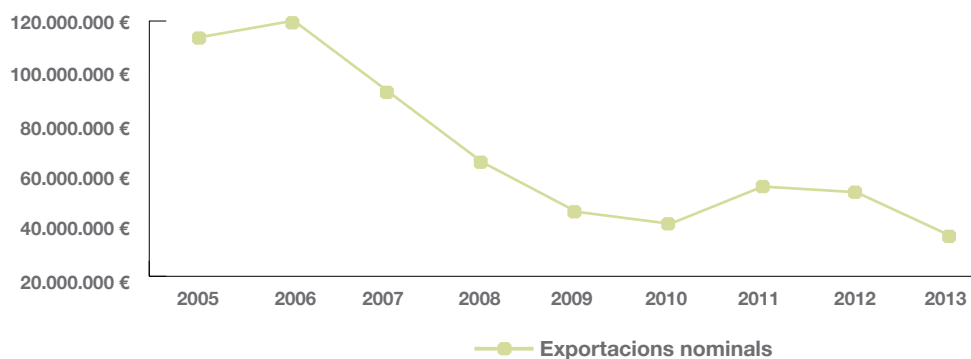

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

I la mateixa anàlisi per al volum d'exportacions, en termes nominals, constata també una caiguda generalitzada al llarg del període, des d'un valor inicial de poc més de 110 milions d'euros el 2005 fins a reduir-se gairebé a la meitat, poc més de 36 milions d'euros, el 2013, com es pot observar en el gràfic 3.

Gràfic 3

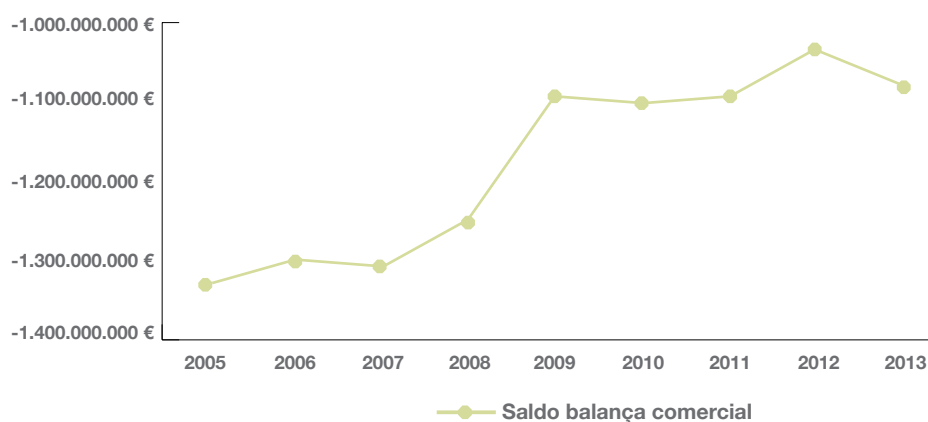
Evolució exportacions nominals. 2005-2013

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

La diferència entre les exportacions i les importacions configura l'anomenat saldo comercial, que en el cas del Principat té un important signe negatiu i que origina el dèficit comercial que mostra el gràfic 4. Com es pot veure, aquest dèficit s'ha anat reduint any rere any a conseqüència fonamentalment del descens de les importacions.

Gràfic 4
Evolució dèficit comercial nominal. 2005-2013

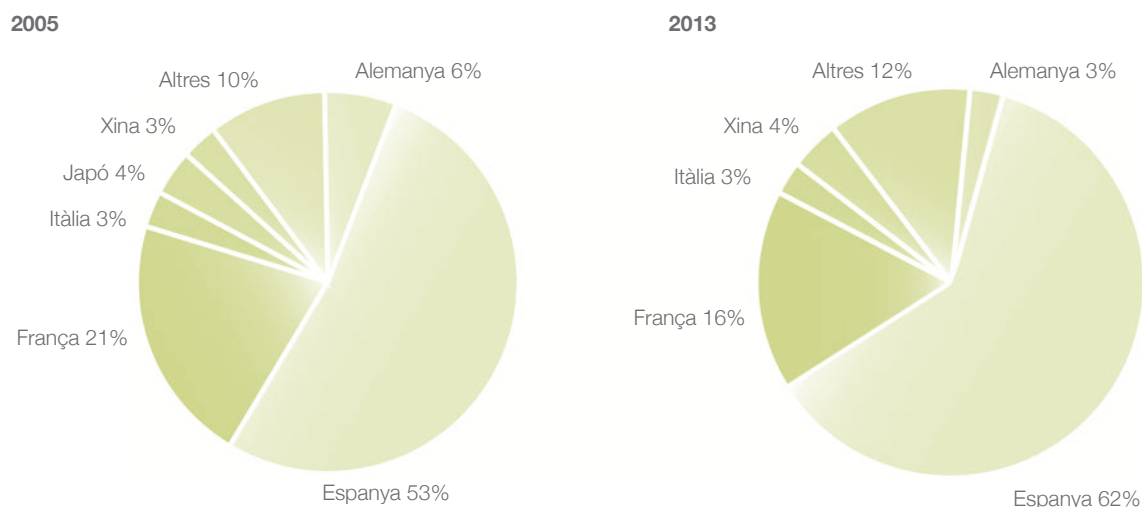

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Una vegada obtinguda la visió global de les relacions comercials d'Andorra amb l'exterior, farem una breu anàlisi particular de les importacions i les exportacions, tant per països com per capítols.

Els gràfics 5 i 6 ens permeten analitzar l'evolució de les importacions per països de procedència i comparar els principals països proveïdors el 2005 i el 2013.

Gràfics 5 i 6
Importacions andorranes per països. 2005-2013

De la comparació dels dos gràfics se'n poden extreure dues conclusions: d'una banda, que els principals importadors del Principat continuen sent Espanya i França; de l'altra, que en la mateixa proporció que el pes d'Espanya augmenta (més de nou punts; passa de representar el 53% del total el 2005 al 62% el 2013), es redueix el pes de França, que de representar un 21% el 2005 passa al 16,5% el 2013.

Com a curiositat, destaca que la Xina s'ha situat el 2013 com el tercer subministrador de mercaderies del Principat, amb una participació del 3,71% del total d'importacions, al davant d'Alemanya (3,11%) i d'Itàlia (2,67%). El 2005 la Xina presentava una participació en el total de les importacions del 2,71%, superada per Alemanya (5,58%), el Japó (3,68%) i Itàlia (3,22%).

Per a una anàlisi detallada de les transaccions comercials, cal acudir a les estadístiques de comerç exterior, que agrupen els diferents productes en seccions, capítols i subcapítols, segons el grau de detall dels diferents articles. La taula 3 mostra els principals capítols i el valor de les importacions per al període 2005-2013.

Taula 3

Principals importacions andorranes per capítols. 2005-2013

Valors expressats en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Capítol 22. Begudes, líquids alcohòlics i vinagres	59.714	57.981	57.524	57.287	54.858	59.478	62.229	63.817	66.110
Capítol 24. Tabacs i sucedanis de tabac fabricats	37.291	18.193	25.833	33.654	27.280	31.468	30.977	31.207	32.870
Capítol 27. Combustibles minerals, olis minerals; matèries bituminoses; ceres minerals	65.968	83.942	92.994	124.684	96.777	117.361	141.719	156.285	143.487
Capítol 30 Productes farmacèutics	24.537	26.086	28.341	28.204	29.420	27.232	28.899	28.297	28.214
Capítol 33. Olis essencials; productes de perfumeria o tocador i preparats cosmètics	98.196	95.825	99.132	96.558	86.015	85.334	90.317	72.329	74.867
Capítol 62. Vestits i accessoris del vestit, no de gènere de punt	75.621	78.845	83.207	78.976	71.118	72.893	72.315	66.643	62.058
Capítol 64. Sabates, polaines i articles anàlegs; parts d'aquests objectes	30.556	29.263	28.911	27.739	27.985	30.542	30.427	25.203	26.467
Capítol 84. Reactors nuclears, calderes, màquines, aparells i ginys mecànics	85.992	83.608	75.391	68.651	54.119	52.572	48.972	54.218	57.791
Capítol 85. Màquines, aparells i materials elèctrics; d'enregistrament o reproducció	186.434	164.845	167.877	128.576	107.816	86.521	80.339	73.248	80.957
Capítol 87. Vehicles automòbils, tractors, motos, bicicletes i altres vehicles terrestres	163.326	145.961	128.778	100.288	78.783	84.356	79.984	66.845	79.665
Capítol 94. Mobles; mobiliari medicoquirúrgic; articles i roba per a llit i similars	39.916	39.937	40.626	32.835	29.441	26.504	23.334	19.606	18.868
Total	867.552	824.487	828.614	777.454	663.613	674.261	689.514	657.699	671.354

Font: Anuari Estadístic 2014. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

En el cas de les importacions andorranes, en primer lloc destaca el capítol 27 (combustibles minerals), que representa gairebé el 13% del total. El capítol 85 (màquines, aparells i material elèctric), que fins al 2009 havia representat el valor més important i tot i situar-se l'any 2013 en segona posició, amb un pes relatiu del 7,25% del total, ha vist reduït a més de la meitat el valor respecte del 2005. El capítol 87 (vehicles automòbils, tractors, motos i bicicletes) ocupa la tercera posició del rànquing, amb un pes del 7,14% del total, tot i que ha reduït a més de la meitat el valor respecte al 2005; ocupant la quarta posició en importància hi ha el capítol 33 (olis essencials i productes de perfumeria), amb un pes del 6,7% del total.

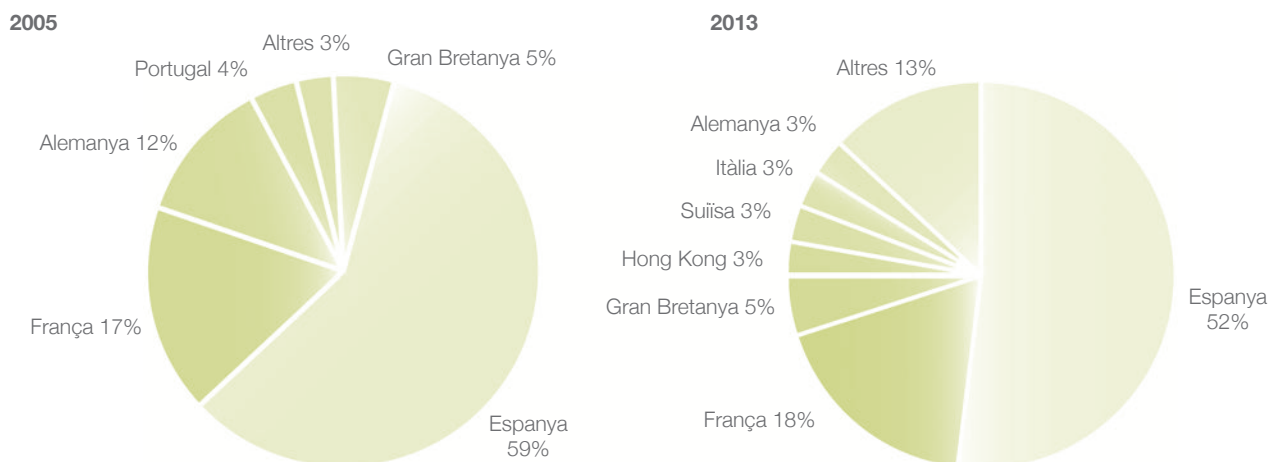
Els següents capítols destacats són el 22 (begudes, líquids alcohòlics) que amb un pes relatiu del 5,93% ocupa la cinquena posició; el capítol 62 (vestits i accessoris del vestit), amb un pes del 5,56% respecte al total, i el capítol 84 (màquines i aparells mecànics), que amb uns 58 milions d'euros de valor representa un pes del 5,18% del total. La resta de capítols destacats estan per sota dels 32 milions d'euros de valor cadascun, amb un pes relatiu inferior al 3% del total.

Els gràfics 7 i 8 ens permeten analitzar l'evolució de les exportacions per països de destí. Si es comparen els principals països compradors el 2005 i el 2013, es pot concloure que:

1. Espanya i França són el principal destí de les vendes andorranes, amb una quota propera al 71%.
2. La tendència mostra com Espanya es consolida com el principal país comprador de productes andorrans; en tant que França guanya només 0,7 punts percentuals entre els anys 2005 i 2013.
3. Crida l'atenció la pèrdua de pes d'Alemanya, que amb una caiguda de 9 punts percentuals mostra el 2013 una relació exportadora amb Andorra gairebé inexistent.

Gràfics 7 i 8

Exportacions andorranes per països. 2005-2013

Font: Anuari Estadístic 2014. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Pel que fa a les exportacions, cal puntualitzar que la sortida de productes del país està vinculada bàsicament a les compres que fan els visitants, de manera que es produeix un flux de reexportació molt important que no queda recollit en aquestes estadístiques però sí en el valor de les compres a l'exterior per part dels consumidors no residents.

Per finalitzar l'apartat, a partir de les dades de la taula 4 es poden estudiar les exportacions per capítols aranzelaris. La importància relativa de cada secció registra variacions significatives al llarg dels anys, ja que el gros de les exportacions es concentra en els productes més rellevants en el comerç turístic. Per exemple, el capítol 17 (sucres i articles ensucrats), que el 2005 representava el 20% del total exportat, amb quasi 23 milions d'euros, el 2013 presenta uns valors insignificants. En canvi, el capítol amb més pes relatiu el 2013, amb un 25,78% del total, és el 85 (màquines, aparells i materials elèctrics), seguit del capítol 87 (vehicles automòbils, motos i bicicletes), que representa un 15,12% del total, i del 90 (instruments i aparells d'òptica, de mesura, de control o de precisió), amb un 10,7% del total. La resta de capítols destacats estan per sota dels 3 milions d'euros de valor, amb un pes relatiu inferior al 7,5% del total.

Taula 4

Principals exportacions andorranes per capítols. 2005-2013

Valors expressats en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Capítol 17. Sucre i articles ensucrats	22.926.686	34.692.099	343.621	17.253	45.013	7.813	13.328	2.952	20
Capítol 21. Preparats alimentaris diversos	7.048.821	3.245.006	1.331.953	13.045.207	6.702.285	3.000	9.415	14.953	4.231
Capítol 33. Olis essencials; productes de perfumeria o tocador, i preparats cosmètics	3.420.709	3.549.209	3.410.213	3.032.665	2.992.152	1.893.579	3.493.762	2.560.073	1.132.640
Capítol 49. Productes de l'edició, de la premsa o de les altres indústries gràfiques	3.805.882	3.461.613	1.425.056	1.641.374	1.788.835	1.302.541	1.287.726	1.385.561	4.565.852
Capítol 61. Vestits i accessoris del vestit, de gènere de punt	566.078	506.166	870.050	1.156.559	946.936	1.181.338	1.220.836	3.566.898	839.020
Capítol 62. Vestits i accessoris del vestit, no de gènere de punt	1.435.662	2.174.754	2.023.631	2.166.978	2.373.120	2.110.120	2.451.586	3.469.984	2.231.714
Capítol 71. Perles fines o de cultiu, pedres gemmes o similars, metalls preciosos	2.852.025	1.542.805	795.761	1.101.055	1.349.948	3.302.172	5.520.983	7.354.131	5.090.217
Capítol 72. Fosa, ferro i acer	840.284	1.594.931	1.778.734	2.113.337	1.113.799	1.599.734	1.748.840	1.630.370	1.336.758
Capítol 84. Reactors nuclears, calderes, màquines, aparells i giny mecànics	6.763.395	8.373.444	12.900.945	7.322.614	3.552.989	3.216.408	5.051.429	3.829.885	2.959.019
Capítol 85. Màquines, aparells i materials elèctrics; d'enregistrament o reproducció	27.090.253	20.441.942	31.373.714	19.580.599	13.403.611	18.777.481	17.163.998	19.399.140	17.658.662
Capítol 87. Vehicles automòbils, tractors, motos, bicicletes i altres vehicles terrestres	19.802.587	18.575.835	18.069.879	10.437.867	9.703.551	9.955.500	15.252.566	10.656.275	12.333.961
Capítol 90. Instruments i aparells d'òptica, de mesura, de control o de precisió	7.312.270	7.939.410	12.423.623	11.211.365	7.985.938	7.291.409	6.837.404	6.595.583	7.082.022
Capítol 91. Rellotgeria	795.762	1.025.552	1.289.135	825.977	1.337.685	871.187	1.514.239	3.358.486	3.601.790
Capítol 94. Mobles; mobiliari medicoquirúrgic; articles i roba per a llit i similars	1.779.716	1.874.464	2.004.753	2.062.539	1.147.894	1.072.279	776.295	1.113.869	729.455
Total	106.440.130	108.997.230	90.041.068	75.715.389	54.443.756	52.584.561	62.342.407	64.938.160	59.565.361

1.2. La balança de fets i pagaments andorrana 2005-2013

L'anàlisi comptable de la balança de pagaments queda limitada en el cas del Principat a l'estudi d'una secció i només permet una visió parcial de les relacions comercials i financeres de l'economia andorrana amb les economies veïnes, per la qual cosa se n'ha de complementar l'avaluació amb algun tipus d'agregat que permeti millorar el camp d'estudi; en el nostre cas, l'eina triada és la balança de fets i pagaments, que es detalla a continuació.

Així, s'identifiquen i es valoren els principals fluxos econòmics que suposen generació de renda del Principat cap a l'exterior, principalment Espanya i França, a través de nous canals identificats de redistribució. En alguns, com la idea de població virtual, cal una explicació prèvia abans de mostrar els resultats estimats; en altres, com la inversió directa, es pot acudir directament als valors concrets.

1.2.1. Importacions de mercaderies procedents d'Espanya

Espanya és el principal país subministrador de mercaderies del Principat, amb un 61,8% del valor total de les importacions andorranes el 2013, seguit molt de lluny per França, que representa el 16,5%. Però no és tan sols el principal proveïdor, sinó que també la quota percentual és cada vegada més gran (del 53,24% el 2005). La taula 5 mostra el volum de les importacions andorranes provinents d'Espanya al període 2005-2013.

Taula 5

Importacions andorranes procedents d'Espanya. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Importacions	767.470	804.404	819.057	763.454	677.446	690.676	697.403	668.188	697.178

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Departament d'estadística. Govern d'Andorra

1.2.2. Importacions de mercaderies procedents de França

França, com a segon proveïdor de mercaderies, ha registrat una davallada important en la quota percentual, que el 2005 representava el 21,05% del total importat. La taula 6 mostra el volum de les importacions andorranes provinents de França en el període 2005-2013.

Taula 6

Importacions andorranes procedents de França. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Importacions	303.439	301.814	262.569	255.564	217.484	202.097	200.138	193.015	185.775

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Departament d'estadística. Govern d'Andorra

1.2.3. Despesa en educació a l'exterior

L'estudi del 2011 recollia una estimació de la despesa que generen els universitaris andorranos quan es desplacen a estudiar a Espanya o França, a partir de les dades que aportava el ministeri de Desenvolupament Econòmic, Turisme, Cultura i Universitats.¹

En aquesta actualització, podem fer servir el detall de despesa que proporciona l'enquesta de pressupostos familiars 2010-2012 i que fa referència a tots els nivells d'educació: primari, secundari i terciari, com mostra la taula 7.

Taula 7

Despesa en ensenyament a l'exterior. 2010-2012

Despesa expressada en euros	2010	2011	2012
Ensenyament preescolar i primari	0	23.106	50.170
Ensenyament secundari	309.121	202.329	56.362
Ensenyament postsecundari i FP de grau mitjà	72.536	503.271	213.418
Ensenyament terciari	3.712.729	3.841.699	5.781.689
Ensenyament no atribuïble a cap nivell	201.168	453.444	175.824
Total despesa	4.295.554	5.023.849	6.277.463

Font: EPF 2010-2012. Departament d'Estadística. Govern d'Andorra

1: vegeu nota 1, pàgina 59.

1.2.4. Habitatge secundari a l'exterior

En l'estudi anterior, per tal d'estimar la despesa associada a l'habitatge secundari a l'exterior que fan els andorrans, vam observar que l'enquesta de pressupostos familiars que va realitzar el Servei d'Estudis del Govern d'Andorra l'any 2003 mostrava que prop d'un 35% de les llars andorranes posseïen almenys un habitatge secundari (només un 10% posseeix més d'un habitatge secundari), i que la pràctica totalitat d'aquests habitatges es trobava a l'estranger.²

Per continuar la sèrie de dades per als anys 2010-2012 pel que fa a la despesa en habitatge dels andorrans a l'exterior, podem fer servir el detall de despesa que proporciona l'EPF 2010-2012 i que mostra tant la despesa en habitatge pròpiament dita com la relativa als accessoris, mobles i altres articles associats, com mostra la taula 8.

Taula 8

Despesa associada a l'habitatge secundari dels andorrans a l'exterior. 2010-2012

Valor en euros	2010	2011	2012
Habitatge, aigua, gas, electricitat i altres combustibles	125.486.761	109.209.385	83.500.261
Mobles, estris domèstics i serveis per a la llar	7.483.171	5.561.614	6.184.465
Total despesa	132.969.932	114.770.999	89.684.726

Font: EPF 2010-2012. Departament d'Estadística. Govern d'Andorra

1.2.5. Treballadors fronterers

Segons la Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS), s'entén per treballador fronterer tota persona que no és de nacionalitat andorrana, viu fora del Principat i disposa d'una autorització de treball a Andorra. L'Associació de Fronterers de l'Alt Urgell estima que el volum a la comarca se situa al voltant dels 2.500 i 2.700.

S'entén que el col·lectiu obté les rendes del treball en un país diferent d'on farà la part més important del seu consum, amb la qual cosa estem davant d'un canal d'exportació de renda que es genera a Andorra i es distribueix a l'exterior. Per calcular el total de rendes generades es pren com a referència el salari mensual mitjà al país per al període 2005-2013.

2: vegeu nota 2, pàgina 61.

Taula 9

Rendes del treball satisfetes a treballadors fronterers. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Treballadors fronterers	2.600	2.600	2.600	2.600	2.600	2.600	2.600	2.600	2.600
Salari mensual mitjà a Andorra	1.664	1.764	1.851	1.948	1.984	1.995	2.015	2.008	1.995
Total rendes	51.917	55.037	57.751	60.778	61.9001	62.244	62.868	62.650	62.244

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra i elaboració pròpia

1.2.6. Importació d'electricitat

Els comptes anuals de Forces Elèctriques d'Andorra (FEDA) ofereixen l'import del que representa la importació d'energia elèctrica i subministrament per vendes a tercers. La taula 10 mostra els valors concrets per al període 2005-2012 i incorpora estimacions per als anys sense dades precises. En aquest cas s'estima que el subministrament representa al voltant del 85% del total de despesa en béns i serveis de FEDA.

Taula 10

Despeses en concepte de compres d'energia elèctrica. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Subministraments	18.411	20.765	22.727	24.537	28.034	31.923	32.357	33.497	35.000

Font: Tribunal de Comptes i elaboració pròpia

1.2.7. Inversió directa

Segons el registre d'inversions exteriors de la Secretaria d'Estat de Comerç del govern espanyol, la inversió bruta d'Andorra a Espanya (sense incloure-hi les empreses de tinença de valors estrangers, les ETVE) és la següent:

Taula 11
Inversió bruta d'Andorra a Espanya. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inversió directa	50.103	20.757	36.060	64.316	30.739	46.229	183.679	36.335	104.195

Font: S.G. d'Inversions Exteriors, Secretaria d'Estat de Comerç, Govern d'Espanya

1.2.8. Consum dels andorrans a l'exterior

Per mitjà de l'enquesta de pressupostos familiars (EPF) del 2010, podem observar la despesa total realitzada per les llars andorranes a l'exterior en el període 2005-2012, com recull la taula 12. El 2012 representava el 16% del total de la despesa de les llars residents al Principat.

Taula 12
Despesa total de les llars andorranes a l'exterior. 2005-2012

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Despesa a l'exterior	126.769	146.751	178.963	227.012	228.388	261.869	224.486	227.867

Font: EPF-2005-2009; EPF-2010-2012. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

1.2.9. Població virtual

Davant la impossibilitat de calcular la balança per compte corrent, aquest estudi es limita a l'intercanvi de mercaderies i deixa de banda la balança de serveis. Tenint en compte la importància del sector turístic en l'economia nacional, es considera necessari analitzar algunes conseqüències econòmiques del volum de visitants.

És evident que els visitants gaudeixen d'una sèrie de béns (infraestructures viàries, seguretat, sanejament d'aigües, etc.) que no han de finançar; són els anomenats *béns públics*. Els béns que és possible comprar en el mercat mitjançant el pagament d'un preu tenen, en general, dues característiques: la primera que, en ser consumits per una o més persona, el benefici que s'obté del seu consum beneficia únicament aquestes persones (un llibre, una peça de roba o l'habitatge familiar). La segona característica és que, per consumir-los, cal pagar el preu fixat pel mercat i en queden excloses del consum les persones que no hagin satisfet aquest preu.

Però no tots els béns tenen les dues característiques anteriors i és possible que presentin pautes de consum diferents:

- Consum no rival: el consum d'un bé per part d'una persona no exclou el mateix consum per part d'unes altres (p. e.: connectar el televisor).
- Consum no exclusiu: no pot excloure's a ningú del consum del bé, encara que no estigui disposat a suportar-ne el cost (la defensa nacional o la lluita contra la contaminació atmosfèrica).

Per tant, podem entendre per béns públics els béns i serveis per als quals no hi ha mercat, que es dóna quan:

- No hi ha rivalitat en el consum (oferta conjunta), quan els beneficis del consum d'un bé no es limiten al consumidor en concret que l'adquireix sinó que es troben disponibles també per a d'altres consumidors.
- Hi ha impossibilitat d'exclusió, quan no hi ha cap manera d'impedir el consum d'un bé als individus que no en paguin cap preu.

Així, el preu no s'obté quan oferta i demanda s'igualen, com passa en els béns privats, sinó a partir de les preferències individuals. En la mesura en què les preferències no es revelin adequadament, per l'existència de comportaments insolidaris (*free riders*), es fa necessària la intervenció del sector públic per crear mecanismes de finançament per als beneficiaris del consum; en general, el mecanisme triat són els impostos.

Per tant, la participació dels visitants en el consum dels béns públics del Principat genera un sobredimensionament respecte de l'oferta, ja que s'han de produir pensant no només en el volum de la població resident sinó en les necessitats potencials per la presència de turistes. Aquesta circumstància incideix en el volum de despesa pública necessària per aprovisionar correctament aquests béns i genera un sobrecost de finançament –fonamentalment per la via dels impostos– sobre la població resident.

Per a una estimació d'aquest sobrecost s'ha de calcular l'anomenada població virtual (el volum de població que consumeix els béns públics, resident habitual i visitants) i fer la diferència entre el que haurien de pagar els residents per gaudir només ells dels béns públics i el que realment paguen perquè en pugui gaudir qualsevol individu. El volum de visitants que va rebre el Principat en el període 2005-2013, així com la pernoctació mitjana dels turistes queda recollit a la taula 13, entenent que els visitants es classifiquen en excursionistes, quan només es queden un dia al Principat, és a dir, no hi ha pernoctació, i els turistes, que són aquells que sí pernocten almenys una nit al Principat.

Taula 13
Nombre de visitants al Principat. 2005-2013

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nombre de visitants	11.049.490	10.736.722	10.743.201	10.193.749	6.274.213	8.551.264	7.982.878	7.900.440	7.676.178
Nombre d'excursionistes ¹	8.631.081	8.509.800	8.553.780	8.134.298	5.116.923*	6.743.263	5.741.317	5.662.501	5.340.864
Nombre de turistes ²	2.418.409	2.226.922	2.189.421	2.059.451	1.157.290	1.808.001	2.241.563	2.237.939	2.335.314
Pernoctació mitjana	2,7	2,7	2,9	2,7	2,5	2,7	2,5	2,5	2,5

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

*El mes de maig de 2009 es va produir un canvi en la metodologia de càlcul del nombre de visitants al país.

1- Excursionistes: l'estada no inclou pernoctació

2- Turistes: l'estada inclou com a mínim una nit de pernoctació

Amb aquestes dades, que es mostren a la taula 14, es pot estimar la població virtual, que resulta de la suma de la població resident més la població addicional, que s'obté de dividir el nombre d'excursionistes pels 365 dies de l'any i de sumar-hi el volum de turistes multiplicat per la pernoctació mitjana i dividit també per 365.

Taula 14
Població virtual. 2005-2013

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Població resident	78.549	81.222	83.137	84.484	84.082	85.015	78.115	76.246	76.098
Població addicional	41.537	39.787	40.830	37.520	21.946	31.849	31.083	30.246	30.628
Població virtual	120.086	121.009	123.967	122.004	106.028	116.864	109.198	107.088	106.726
Població virtual incloent estacionalitat	141.701	142.791	146.281	143.965	125.113	137.899	128.853	126.364	125.937

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances i elaboració pròpia

La població virtual obtinguda es podria considerar la població que pot gaudir dels béns públics que el Principat ha d'oferir. Però la particularitat dels béns públics suposa que el dimensionament es faci atenent al volum màxim esperat de demanda i no als valors mitjans esperats del seu consum, per la qual cosa la variable estacionalitat hi juga un paper molt important. Aquesta matisació és la que recull l'apartat "Població virtual incloent estacionalitat" (suposa gairebé duplicar el nombre de residents al país) i és la que hauria de finançar el volum de despesa necessària per fer front a la provisió dels béns públics.

Aquesta despesa es podria obtenir a partir de la classificació funcional del pressupost de les Administracions Públiques.³ Una altra opció podria ser prendre la despesa de funcionament i descomptar-hi les transferències corrents per cada institució.

Taula 15
Despeses provisió béns públics. 2005-2013

En milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Despeses Govern	117.728	128.269	146.527	156.773	147.424	145.618	154.936	165.698	162.411
Despeses comuns	75.980	87.691	98.423	107.156	100.787	92.423	92.612	86.546	83.192
Total	193.708	215.960	244.950	263.929	248.211	238.041	247.548	252.244	245.603

Font: Tribunal de Comptes i elaboració pròpia

Amb aquestes dades podríem obtenir la despesa per capita que hauria de finançar la població virtual per gaudir de la provisió de béns públics que fa l'Administració Pública, així com la despesa per capita que realment finança la població resident andorrana. La diferència serà el sobrecost que ha d'assumir la població andorrana (taula 16).

3: vegeu nota 3, pàgina 61.

Taula 16
Despeses per capita i sobrecost. 2005-2013

Valors en euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Despesa pc població resident	2.466	2.659	2.946	3.124	2.952	2.800	3.169	3.308	3.227
Despesa pc població virtual	1.367	1.512	1.674	1.833	1.984	1.726	1.921	1.996	1.950
Sobrecost per capita	1.099	1.146	1.272	1.291	968	1.074	1.248	1.312	1.277
Sobrecost total	86.330.524	93.117.741	105.735.983	109.045.336	81.400.617	91.288.596	97.476.810	100.044.079	97.195.821

Font: Tribunal de Comptes i elaboració pròpia

1.2.10. Despeses de representació

Per últim hem recollit, a la taula 17, les despeses de representació del Principat d'Andorra a l'exterior, fonamentalment per mitjà de les ambaixades (el 2013 eren Espanya, França, EUA, Bèlgica, Àustria i Portugal, a més de la missió permanent a l'Oficina de les Nacions Unides a Ginebra i de la representació permanent al Consell d'Europa a Estrasburg). Per als anys en què el pressupost del Govern no presenta el detall per ambaixada, s'han pres els valors estimats a partir de la despesa associada al ministeri d'Exteriors.

Taula 17
Despeses de representació d'Andorra a l'exterior. 2005-2013

Valors en euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Despesa representació	4.000.000	4.595.170	4.800.000	5.100.000	5.400.000	5.700.000	6.000.000	6.336.448	6.137.567

Font: Tribunal de Comptes, pressupostos Govern, elaboració pròpia

1.2.11. Balança de fets i pagaments: resultat final

Una vegada explicats i quantificats els nou fluxos econòmics que hem considerat més importants per explicar la generació de renda que el Principat trasllada a l'exterior, es recull en la taula 18 el valor total d'aquests canals de distribució per al període 2005-2013.

La suma d'aquests nou canals presenta valors propers al 60% del PIB, amb un nivell màxim del 65,88% el 2011 i un nivell mínim del 51,22% el 2013, fet que posa de manifest la tesi inicial de l'estudi: que les economies d'aglomeració proporcionen dinàmiques actives de creixement econòmic local que permeten redistribuir la renda més enllà de les seves fronteres. En el cas del Principat, genera un procés que assoleix nivells compresos entre el 55 i el 66% del PIB.

Taula 18

La balança de fets i pagaments. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Importacions procedents d'Espanya	767.470	804.404	819.057	763.454	677.446	690.676	697.403	668.188	697.178
Importacions procedents de França	303.439	301.814	262.569	255.564	217.484	202.097	200.138	193.015	185.775
Despesa estudiants universitaris a Espanya	5.657	4.419	4.832	5.007	5.306	-	-	-	-
Despesa estudiants universitaris a França	1.862	1.590	878	703	650	-	-	-	-
Despesa en ensenyament a l'exterior	-	-	-	-	-	4.295	5.024	6.277	*6.000
Habitatge secundari a l'exterior	95.400	109.269	125.289	124.137	115.695	132.970	114.771	89.685	*85.000
Treballadors fronterers	51.917	55.037	57.751	60.778	61.901	62.244	62.868	62.650	62.244
Importació d'electricitat FEDA	18.411	20.765	22.727	24.537	28.034	31.923	32.357	33.497	*35.000
Inversió directa	50.103	20.757	36.060	64.316	30.739	46.229	183.679	36.335	104.195
Altres consums andorrans a l'exterior	126.769	146.751	178.963	227.012	228.388	261.869	224.486	227.867	*225.000
Sobrecost de la població virtual	86.330	93.118	105.736	109.045	81.401	91.289	97.477	100.044	97.196
Despeses de representació	4.000	4.595	4.800	5.100	5.400	5.700	6.000	6.336	6.138
Total Balança de fets i pagaments	1.551.360	1.562.520	1.618.663	1.639.653	1.452.444	1.529.293	1.624.204	1.418.657	1.253.418
% sobre PIB	57,86	55,43	55,24	60,02	55,28	60,53	65,88	57,94	51,22

Font: Elaboració pròpia

CAPÍTOL 2

A càrrec del Dr. Fernando Álvarez*

EL PIB I EL CONSUM DELS NO-RESIDENTS A ANDORRA

2.1. Evolució del PIB del Principat d'Andorra

El departament d'Estadística del Govern d'Andorra elabora, des del 2010, una estimació indirecta del PIB segons el mètode indirecte de l'oferta. El detall de la metodologia que es fa servir està descrita en l'apartat tercer d'aquest estudi.

El punt de partida per calcular aquest PIB passa per estimar el valor afegit brut (VAB) de cada sector d'activitat de l'economia andorrana. Els resultats obtinguts d'aquesta estimació al llarg del període 2005-2013 són els que mostra la taula 19:

Taula 19

Valor afegit brut (VAB) d'Andorra per sectors. 2005-2013

Valors expressats en milions d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sector agrícola, silvicultura i pesca	10,01	10,14	11,01	11,32	10,54	11,72	12,24	13,91	12,82
Indústria i manufactura	116,46	123,75	128,00	124,32	115,73	120,35	112,79	107,84	111,78
Construcció	305,42	340,18	337,10	309,95	270,97	227,32	197,10	166,40	143,19
Comerç i reparació de vehicles	437,92	455,09	462,29	440,81	411,22	402,83	386,79	372,32	365,14
Hoteler i restauració	221,57	231,80	233,35	222,00	210,76	209,81	202,71	192,56	178,77
Transport i emmagatzematge	39,49	41,67	44,18	43,76	40,95	40,94	39,84	37,26	36,35
Informació i comunicacions	86,46	89,94	96,53	91,02	88,76	95,37	96,90	91,22	88,24
Activitats financeres i asseguradores	464,47	537,53	584,99	485,76	479,23	403,46	396,53	433,08	479,34
Activitats immobiliàries	250,34	262,08	245,51	233,18	234,12	234,85	224,66	220,25	217,22
Activitats professionals, científiques i tècniques	120,88	140,67	149,28	145,22	140,80	141,10	134,78	132,13	135,37
Administració pública, educació, salut pública i treballs socials	223,80	243,85	263,96	282,06	294,28	305,76	308,51	308,51	310,07
Altres activitats de serveis	111,10	119,86	124,00	128,33	127,83	130,84	127,82	126,84	130,94
Valor afegit brut Total	2.387,90	2.596,53	2.680,18	2.517,73	2.425,20	2.324,35	2.240,66	2.202,32	2.209,24

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

*Doctor en Economia Aplicada per la Universitat Internacional de Catalunya (UIC) i director del programa de Ciències Empresarials de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC)

Les conclusions fonamentals que se'n poden extreure són:

- El **sector de la agricultura** és el més petit de l'economia andorrana, tot i que mostra un creixement sostingut al llarg del període d'estudi.
- El **sector de la indústria** i manufactura mostra una evolució molt estable al llarg del període, molt dependent del compte de resultats de FEDA.
- El **sector de la construcció** ha estat tradicionalment un dels motors de l'economia andorrana, però a partir del 2007 comença una senda de decreixement que encara no s'ha aturat, amb una pèrdua progressiva de pes i amb menys valor afegit cada any.
- El **sector del comerç i de la reparació de vehicles** també es presenta com un dels motors de l'economia, en aportar 365,14 milions d'euros al PIB el 2013; va assolir el valor màxim de la sèrie l'any 2007, un nivell que no ha tornat a recuperar (462 milions d'euros).
- El mateix succeeix amb el **sector de l'hoteleria i restauració** que el 2013 aportava 178,77 milions d'euros al PIB, però que des del 2007 mostra una tendència negativa.
- El **sector del transport** és el segon més petit de l'economia andorrana. El 2013 la seva aportació al PIB va ser de 36,35 milions d'euros; també s'ha vist afectat per la recessió i ha perdut valor afegit des del 2007.
- El **sector de la informació i comunicació** ha mantingut constant el seu pes en el PIB al llarg del període, i ha guanyat certa importància els anys de recessió gràcies als resultats d'Andorra Telecom.
- El **sector de les activitats financeres** és el principal motor de l'economia andorrana, en aportar l'any 2013, 479,34 milions d'euros al PIB, tot i que també mostra importants taxes de decreixement des del 2007 fins als mínims assolits el 2011.
- El **sector de les activitats immobiliàries** és un altre dels sectors importants de l'economia andorrana. En aquest cas, la caiguda en l'aportació de valor es dona a partir del 2009, i el 2013 aporta al PIB 217,22 milions d'euros.
- El **sector de les activitats professionals** representa al voltant d'un 6,00% del valor afegit, amb un pes estable al llarg del període i amb un volum superior el 2013 del que presentava el 2005.
- El **sector de l'Administració Pública** és el tercer amb més pes en l'economia i l'únic que mostra taxes de creixement positives en tots els anys al llarg del període. Per això el seu pes relatiu ha anat creixent de manera sostinguda al llarg del temps.
- El **sector d'altres activitats**, que va aportar 130,94 milions d'euros el 2013, també mostra taxes positives de creixement al llarg del període, fins a assolir el 2013 el seu màxim.

Taula 20

Estimació indirecta del PIB d'Andorra. 2005-2013

Valors expressats en milions d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Valor afegit brut total	2.388	2.596	2.680	2.518	2.425	2.324	2.241	2.202	2.209
Impostos	224	222	250	214	202	202	225	246	238
Estimació producte interior brut (PIB) nominal	2.612	2.819	2.930	2.732	2.627	2.527	2.466	2.448	2.447

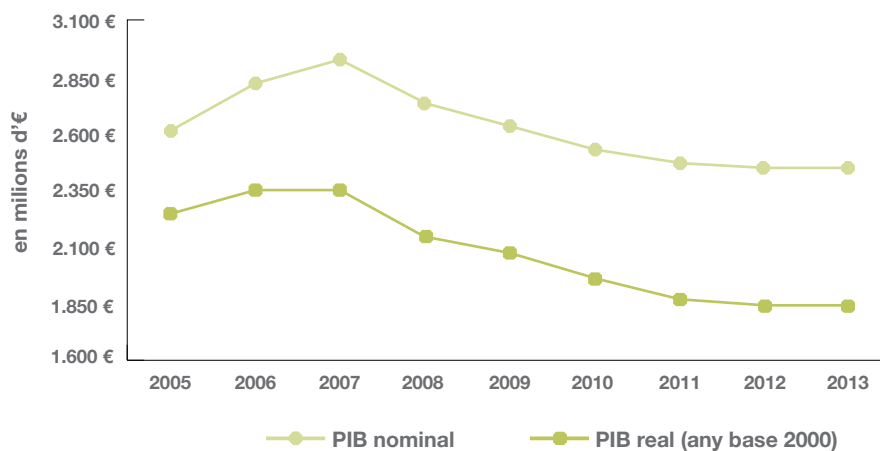
Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Si als valors afegits bruts que mostrava la taula 19 hi afegim el valor dels impostos sobre els productes, s'obté l'estimació del producte interior brut, com recull la taula 20.⁴ Els resultats mostren uns valors decreixents del PIB des del 2007, una tendència negativa que sembla que es va suavitzant els últims anys. Però en tot cas, l'economia andorrana no mostra encara símptomes de recuperació.

Segons les dades aportades pel Govern per calcular el PIB, les variacions anuals en el PIB nominal es poden descompondre en canvis en el valor afegit brut i/o canvis en els impostos. Per exemple, el descens del PIB nominal del 2013 és conseqüència d'un increment del valor afegit brut del 0,3% (component que presenta un pes del 90% sobre el valor del PIB) i d'una contracció del 3,44% dels impostos sobre els productes (que representen un pes del 10% del valor del PIB).

Gràfic 9

Evolució PIB nominal i real. 2005-2013

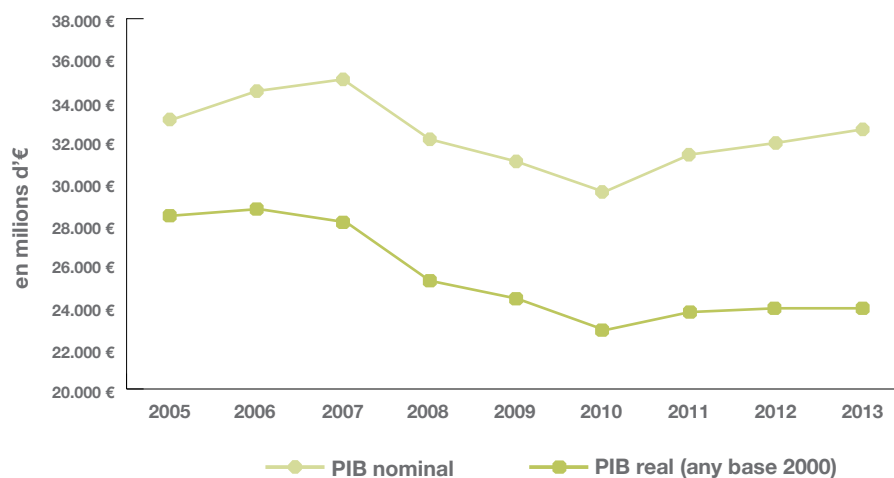

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances i elaboració pròpia

Com es pot veure a la gràfica 9, l'economia andorrana ja acumula set anys de crisi (del 2007 al 2013) i unes pèrdues econòmiques que situen el valor del PIB real el 2013 molt per sota del valor de l'any 2005; més concretament, en nivells assolits entre els anys 2002 i 2003.

Gràfic 10

Evolució del PIB per capita nominal i real. 2005-2013

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances i elaboració pròpia

El gràfic 10 mostra els valors del PIB per capita en termes de població registrada. (Hem agafat aquesta referència en lloc de la població estimada per poder disposar d'una sèrie completa de dades per al període 2005-2013). El PIB nominal per capita se situa en 32.844 euros el 2013, en tendència creixent des del 2010. En termes reals, el PIB per capita és de 23.985 euros el 2013, també amb una tendència creixent des del 2010.

Si fem servir les estimacions realitzades pel servei d'Estadística sobre el PIB per capita en paritat de poder adquisitiu (PPP), podem ubicar l'economia del Principat respecte de la Unió Europea i de la resta de països desenvolupats del món. Aquesta estimació elimina les diferències en el nivell de preus entre països i, en estar expressada en termes per capita, permet la comparació entre economies de mida molt diferent. Això és el que mostra la taula 21, on es pot veure la classificació de les economies segons el PIB per capita en PPP per als anys 2002, 2005, 2010 i 2013.

Taula 21

Classificació segons el PIB per capita en paritat de poder adquisitiu. 2002, 2005, 2010 i 2013

	2002		2005		2010		2013
LU Luxemburg	49.000	LU	57.000	LU	64.000	LU	67.900
US EUA	32.500	NO	39.800	NO	44.000	NO	49.200
NO Noruega	31.600	US	37.000	CH	37.200	CH	40.600
AND Andorra	32.578	AND	35.208	US	36.800	DK	43.900
CH Suïssa	29.300	IE	32.400	NL	31.700	US	39.800
IE Irlanda	28.200	CH	30.600	IE	31.400	AND	35.390
NL Holanda	27.200	NL	29.300	DK	31.200	AT	33.200
IS Islàndia	26.500	IS	29.200	AND	30.960	SE	32.700
DK Dinamarca	26.200	AT	28.100	AT	30.900	NL	32.600
AT Àustria	26.000	UK	27.800	SE	30.200	IE	32.500
BE Bèlgica	25.600	DK	27.700	BE	29.400	DK	32.100
SE Suècia	25.000	SE	27.300	DE	29.200	DE	32.000
UK Regne Unit	24.800	BE	26.900	FI	27.900	BE	30.500
FR França	23.600	DE	26.000	IS	27.900	IS	30.000
FI Finlàndia	23.500	FI	25.700	FR	26.600	FI	28.700
DE Alemanya	23.400	JP	25.400	UK	26.300	FR	27.800
JP Japó	23.200	FR	24.700	JP	25.700	UK	27.200
IT Itàlia	23.000	IT	23.600	IT	25.100	IT	25.200
ES Espanya	20.600	ES	22.900	ES	24.200	ES	24.500
GR Grècia	18.400	GR	20.400	GR	21.600	Eslovènia	21.300
PT Portugal	16.300	PT	17.900	PT	19.600	PT	19.100
Euro Àrea 17	22.700		24.500		26.600		27.700
UE 27	20.500		22.500		24.500		25.800

Font: Eurostat i elaboració pròpia

La comparativa mostra que l'economia del Principat es troba molt per sobre de la mitjana de la UE-27, d'Espanya i de França, i se situa entre les economies amb major nivell.

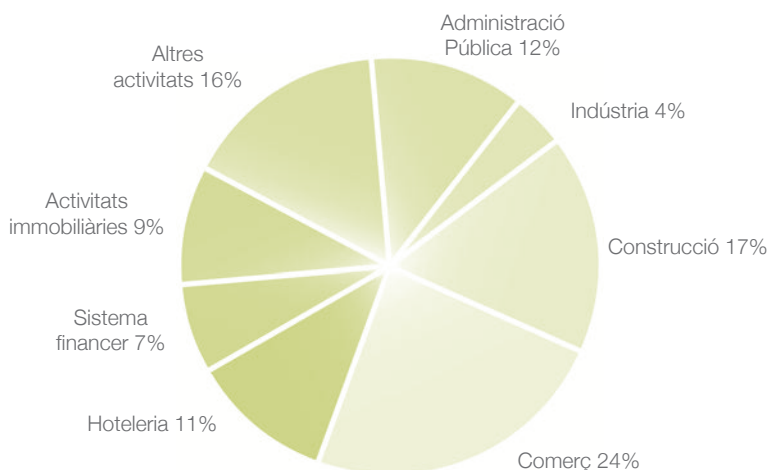
2.2. Estructura econòmica d'Andorra

La manca de dades sobre els principals agregats macroeconòmics justifica que la majoria d'estudis analitzin l'estructura econòmica d'Andorra atenent, o bé a la massa salarial o bé al nombre d'ocupats, ja que són les poques dades significatives disponibles i que recull la CASS.

Si ens centrem en la remuneració dels assalariats, el gràfic 11 mostra els principals sectors de la base econòmica andorrana el 2005, en què el comerç (23,9%), la construcció (16,70%) i l'hoteleria (10,7%) apareixien com els més importants, amb més del 50% del total de la massa salarial, juntament amb l'Administració Pública, que representava prop del 12%.

Gràfic 11

Estructura econòmica d'Andorra segons la massa salarial (any 2005)

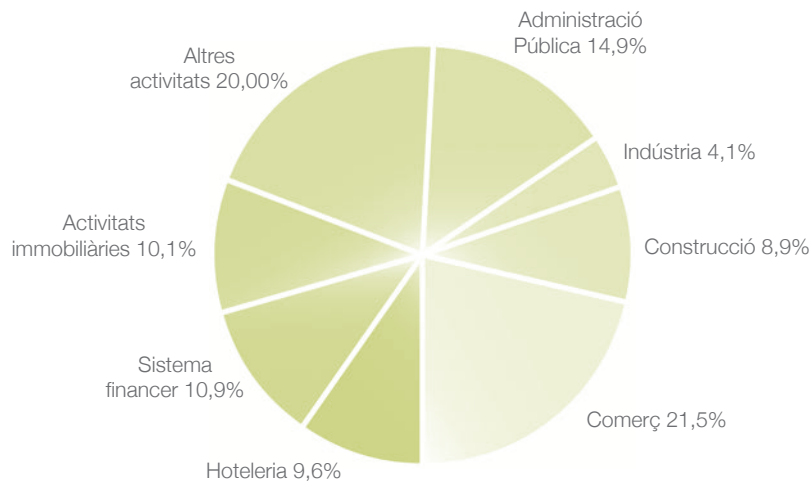

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

El gràfic 12 mostra com han evolucionat aquestes remuneracions el 2013 i confirma la importància de dos sectors concrets, el comerç (21,5%) i l'Administració Pública (14,9%). En canvi, podem observar la important pèrdua de pes de la construcció (8,9%), la petita pèrdua de l'hoteleria (9,6%), l'important increment del sistema financer (10,9%) i el petit increment de les activitats immobiliàries (10,1%).

Gràfic 12

Estructura econòmica d'Andorra segons massa salarial (any 2013)

Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

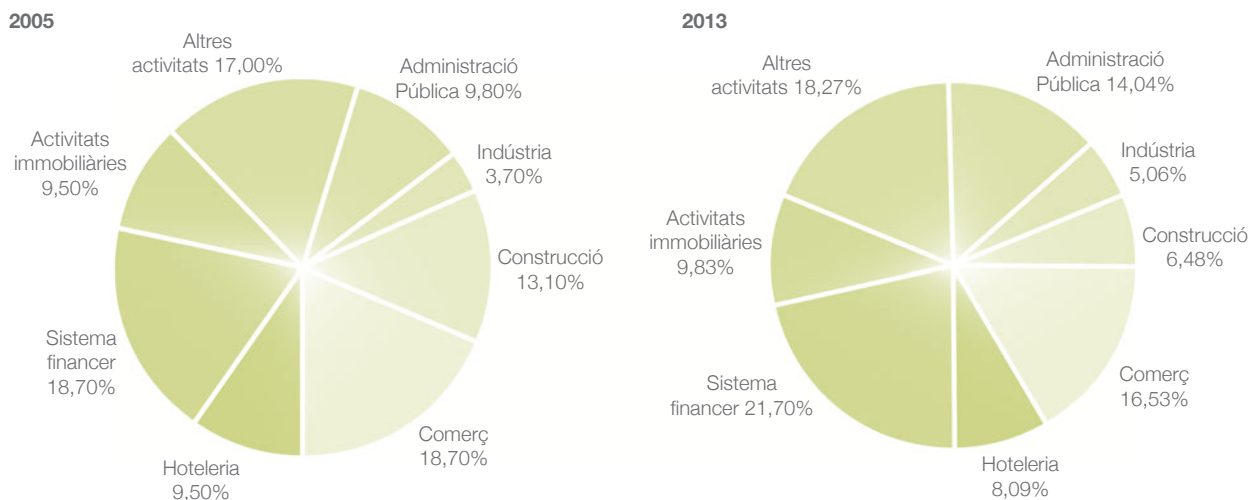
Però si aprofitem l'estimació del PIB que hem fet a l'apartat anterior, podem estudiar l'estructura econòmica resultant i fer comparacions tant entre anys com respecte a les dades que ofereix l'anàlisi de la massa salarial.

Així, el gràfic 13 mostra la base econòmica d'Andorra l'any 2005 prenent com a referència l'estimació del PIB. I la primera dada significativa és l'elevat pes del sistema financer (18,7%), que es converteix en el motor de l'economia juntament amb el comerç (18,7%), seguit per la construcció (13,10%). A aquests tres motors econòmics els segueixen l'Administració Pública (9,8%), l'hoteleria (9,5%) i les activitats immobiliàries (9,5%). També és necessari destacar el reduït pes de la indústria que no arriba al 4% del PIB.

El gràfic 14 mostra l'evolució de l'estructura econòmica andorrana amb importants variacions respecte del 2005. El sistema financer continua sent el sector més important (21,7% del PIB), el comerç es manté com a segon sector (16,5%) i l'Administració Pública (14,1%) es converteix en el tercer sector amb més pes en el PIB, en guanyar 4,5 punts respecte del 2005.

Gràfics 13 i 14

Estructura econòmica d'Andorra per sectors (anys 2005-2013)

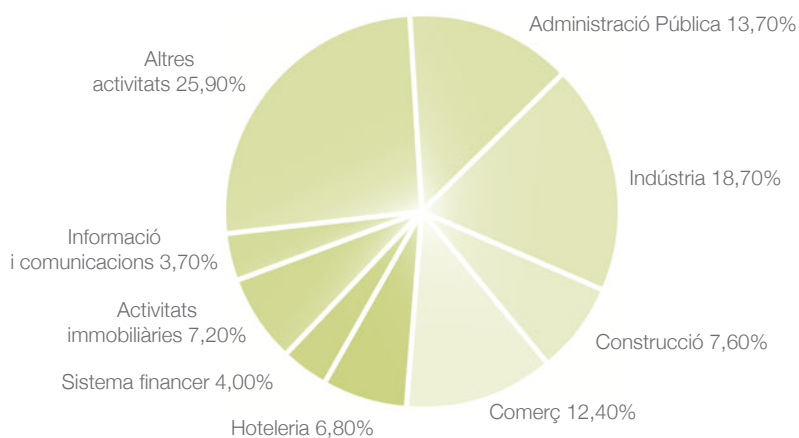
Font: *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Les activitats immobiliàries (9,8%) i l'hoteleria (8,1%) es mantenen pràcticament igual, mentre que la construcció (6,5%) perd més de 6 punts percentuals.

El gràfic 15 ens permet comparar l'estructura econòmica andorrana amb la de Catalunya: el paper que a Andorra juga el sector financer com a motor, a Catalunya correspon a la indústria, que representa poc menys del 19% del PIB. A continuació apareixen l'Administració Pública (13,70%), el comerç (12,40%), la construcció (7,60%) i les activitats immobiliàries (7,20%), mentre que el pes del sector financer és molt reduït (4,00%) i representa pràcticament el mateix que les activitats sanitàries.

Gràfic 15

Estructura econòmica de Catalunya per sectors (any 2011)

Font: INE

2.3. El consum dels no-residents a Andorra

En aquest apartat volem centrar l'interès en l'agregat del consum privat dels no-residents (CPNR). L'estimació del consum privat dels no-residents (CNR) evidencia l'important paper que juguen els visitants en l'activitat econòmica andorrana, a més de mostrar les rendes que perden les economies veïnes a conseqüència de l'activitat comercial que es desenvolupa al Principat. El consum dels no-residents també pot ser valorat com la quantitat de renda que el Principat atrau dels als països veïns a conseqüència de la seva activitat comercial i del consum que en fan els no-residents.

El consum final recull la despesa en adquirir béns i serveis pels individus i l'Administració Pública. Per tant, cal distingir entre un consum privat, tant de residents com de no-residents, i un consum públic. El consum privat resident es pot avaluar a partir de l'enquesta de pressupostos familiars que elabora el Servei d'Estudis del ministeri de Finances, mentre que el consum públic es pot reconstruir a partir dels pressupostos del Govern, les administracions comunals i la Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS).

Amb les dades relatives al PIB junt amb el saldo de la balança comercial, el consum privat de residents, el consum públic, la inversió pública i la inversió privada s'obté per diferència el consum dels no-residents, que com es preveu representa un percentatge molt elevat del PIB i posa de manifest la seva importància per al creixement econòmic del Principat. Cal destacar, però, que aquest pes relatiu s'està reduint, de gairebé el 90% el 2005 a poc més del 77% el 2013. Totes aquestes dades queden recollides a la taula 22.

Taula 22

PIB i components pel costat de la demanda. 2005-2013

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PIB estimat C + I + X - M	2.611.890	2.819.050	2.930.430	2.731.620	2.627.330	2.526.620	2.465.400	2.448.650	2.447.090
Saldo balança comercial (X-M)	-1.327.661	-1.296.569	-1.303.640	-1.248.428	-1.092.541	-1.102.082	-1.093.523	-1.032.466	-1.079.248
Demanda interna = C + I	3.939.551	4.115.619	4.234.070	3.980.048	3.719.871	3.628.702	3.558.923	3.481.116	3.526.338
Consum privat residents	870.000	1.014.000	1.218.000	1.373.000	1.223.000	1.277.666	1.247.360	1.220.621	1.220.000
Consum públic	75.768	85.973	93.718	94.137	86.600	79.757	79.433	75.709	77.276
Inversió privada	505.196	531.922	459.049	480.210	439.992	375.677	383.785	208.532	250.822
Inversió pública	153.228	207.103	238.143	226.518	180.953	113.575	78.125	175.477	72.137
Consum privat no-residents	2.335.359	2.276.621	2.225.160	1.806.183	1.789.326	1.782.027	1.770.220	1.800.777	1.906.103
% CNR sobre el PIB	89,41	80,76	75,93	66,12	68,10	70,53	71,80	73,54	77,89

CAPÍTOL 3

METODOLOGIA

3.1. Antecedents

El primer intent per quantificar els efectes econòmics del Principat sobre l'economia espanyola es remunta al 1998, quan es va elaborar un inventari dels indicadors que suposaven l'existència d'un flux econòmic entre ambdós països. Aleshores es van escollir quinze grans fluxos (dotze van ser objecte de quantificació, dos van suposar l'aplicació de tècniques d'investigació de mercats per a la seva estimació i un no va poder ser quantificat) i del càlcul resultant es desprenia que els fluxos de l'economia andorrana cap a Espanya se situaven en uns 135.327 milions de pessetes anuals (813.331.650 euros). La conclusió apuntava que Andorra era un país obert i amb capacitat per aportar elements generadors de riquesa als territoris que decidissin establir-hi relacions econòmiques (taula 23).

Taula 23

Fluxos econòmics d'Andorra cap a Espanya el 1997 (en €)

Inversions andorranes a Espanya	15.025.303
Importacions a Andorra de productes espanyols	467.088.577
Despeses per desplaçaments d'andorrans a Espanya	126.212.542
Rendes de treball satisfetes a treballadors fronterers	23.619.776
Despeses a Espanya mitjançant pagaments electrònics	34.257.690
Serveis d'empreses espanyoles realitzats a Andorra	18.871.780
Despesa associada a programes educatius de la població andorrana a Espanya	4.507.591
Despesa associada a manteniments d'unitats immobiliàries a Espanya, propietat d'andorrans	12.020.242
Retribució de rendiments del capital, per participacions d'empreses espanyoles a empreses andorranes	54.091.089
Primes d'assegurances que reverteixen a empreses espanyoles	30.050.605
Despeses en concepte de salut i prestacions mèdiques	5.529.311
Despeses en concepte de serveis culturals públics	4.327.287
Despeses en concepte de serveis en telecomunicacions	7.212.145
Despeses en conceptes de serveis turístics	10.517.712
Total	813.331.650

Posteriorment, l'any 2004, un equip de treball dirigit per Víctor Pou va analitzar fins a quin punt Andorra, com a pol de desenvolupament econòmic que és, estenia i distribuïa la seva riquesa cap a les comarques veïnes (Espanya i França) i amb quina intensitat ho feia. Per quantificar aquesta realitat Pou partia del concepte *balança de fets i pagaments* entès com “el recull sistemàtic de relacions econòmiques d'Andorra amb els països veïns que no solament considera les partides tradicionals d'una balança de pagaments clàssica, sinó que també té en compte altres fets que sovint constitueixen aportacions importants d'Andorra cap als països veïns”.

Pou també es remetia al treball pioner d'una entitat financera andorrana que prenia com a referència la balança de fets i pagaments a partir de vint fluxos econòmics i que situava els corrents globals de fluxos d'Andorra cap a Espanya en 760.158.000 euros el 1999 i 991.034.000 euros el 2000, que representaven un 60,6% i un 71,8% del PIB, respectivament. De la seva banda, l'estudi de Víctor Pou definia la renda estimada que Andorra exportava el 2001 en una forquilla que anava dels 671.124.685 euros als 1.007.372.352 euros (entre un 45,7% i un 69% del PIB del Principat; taula 24).

Taula 24

Canals de redistribució d'Andorra amb l'exterior (2001)

Canal de redistribució	Valor exportat (€)
Construcció	77.038.103
Consum directe	106.386.481
Electricitat	17.848.991
Estudiants	75.486.600
Inversió directa	19.450.000
Remeses immigrants	13.367.387
Residències secundàries	81.933.833
Subsidi població virtual	242.981.442 / 579.229.119
Treballadors fronterers	36.631.833
Total	671.124.685 / 1.007.372.352
Despeses en concepte de serveis culturals públics	4.327.287
Despeses en concepte de serveis en telecomunicacions	7.212.145
Despeses en conceptes de serveis turístics	10.517.712
Total	813.331.650

Font: *La balança de fets i pagaments del Principat d'Andorra*. CRAE, Andorra la Vella, 2005

L'any 2011, Crèdit Andorrà va publicar un nou estudi per avaluar la balança de fets i pagaments. Per determinar la importància del Principat com a distribuïdor de riquesa es va fer l'estimació econòmica del PIB i de la partida del consum dels no-residents per als anys 2000 al 2009 (taula 25).

Taula 25

La balança de fets i pagaments (2000, 2003, 2007, 2009)

Valors expressats en euros	2000	2003	2007	2009
Importacions procedents d'Espanya	530.372.600	672.613.500	819.057.000	677.445.700
Importacions procedents de França	301.129.100	321.081.500	262.569.100	217.484.200
Despesa estudiants universitaris a Espanya	7.353.045	6.553.610	4.800.000	5.306.140
Despesa estudiants universitaris a França	2.811.200	2.178.680	880.000	650.000
Habitatge secundari l'estranger	48.874.000	73.699.042	90.126.000	93.600.000
Treballadors fronterers	39.561.600	46.706.400	57.751.200	61.900.800
Importació d'electricitat FEDA	13.617.255	15.802.265	22.727.215	25.000.000
Inversió directa	27.398.680	19.048.510	36.146.300	29.679.810
Consum andorrans a l'exterior	76.700.379	116.305.872	179.000.000	228.000.000
Població virtual	62.783.259	79.536.896	107.783.848	96.481.461
Despeses de representació	6.641.241	5.310.847	9.193.000	9.000.000
Total balança de fets i pagaments	1.117.242.359	1.358.837.122	1.590.033.663	1.444.548.301
% sobre PIB	69,52	66,16	55,75	56,25

Font: Elaboració pròpia

3.2. La balança de pagaments en el cas d'Andorra

La balança de pagaments és el document comptable en què es registren sistemàticament tots els intercanvis realitzats entre residents i no residents al llarg d'un període de temps per estudiar les relacions econòmiques entre països i analitzar els processos de distribució de la renda que es generen. Tot i que la manca de dades estadístiques i comptables disponibles impedeix calcular la balança de pagaments d'Andorra, se'n descriurà el tipus d'informació que aportaria.

3.2.1. La balança de pagaments

La balança de pagaments registra les operacions comercials, de serveis i els moviments de capital fets pels residents d'un país amb la resta del món durant un període de temps determinat, generalment un any natural. Subministra informació detallada de totes les transaccions entre residents i no-residents. Aquestes transaccions s'agrupen en diferents subbalances, d'acord amb el caràcter que tinguin, i formen una estructura basada en tres subdivisions:

- **Balança per compte corrent:** inclou el registre dels pagaments procedents del comerç de béns i serveis; de les rendes en forma de beneficis i dividendes obtinguts del capital invertit en un altre país, i de les transferències unilaterals d'un país. La compravenda de béns es registra en la balança comercial; els serveis, en la balança de serveis; els beneficis, en la balança de rendes, i les transferències de diners, en la balança de transferències. La balança per compte corrent es divideix en dues seccions: la *balança visible* (composta íntegrament per la balança comercial) i la *balança invisible* (balances de serveis, de rendes i de transferències).
- **Balança per compte de capital:** s'hi comptabilitzen els moviments de transferències de capital i d'adquisicions d'actius immaterials no produïts, com ara la terra o recursos del subsòl, marques registrades o patents.

La suma de les balances per compte corrent i de capital dóna lloc a l'anomenada *balança bàsica*.

- **Balança per compte financer:** registra la variació dels actius i passius financers; és a dir, recull els fluxos financers entre els residents d'un país i la resta del món. Les diferents rúbriques del compte financer recullen la variació neta dels actius i passius corresponents a:
 - Inversions directes, si l'inversor pretén mantenir una presència estable en l'empresa (és necessari que sigui propietari d'un 10% o més del capital de l'empresa).
 - Inversions en cartera, les transaccions en valors negociables, excloses les que es classifiquen com a inversió directa (accions cotitzades, fons d'inversió, bons, derivats i obligacions).
 - Altres inversions (dipòsits a l'estranger).
 - Reserves, que recullen els actius en or i moneda estrangera.

El compte d'errors i omissions abasta el que es coneix com a capital no determinat. Es diu que és un ajustament per la discrepància estadística de tots els altres comptes de la balança de pagaments.

3.2.2. Balança comercial

La balança comercial, també denominada *de béns o de mercaderies*, registra els pagaments i cobraments procedents de les importacions i exportacions de béns tangibles.

Les importacions i les exportacions han d'aparèixer amb valoració FOB (*Free On Board*, per a l'exportació) i CIF (*Cost, Insurance and Freight*, per a la importació), que és com les elaboren les duanes. Els preus FOB (*Free On Board*) es diferencien dels preus CIF (*Cost, Insurance and Freight*) perquè els últims inclouen el noli i les assegurances. (En l'elaboració de la balança de pagaments, els nolis i les assegurances han de ser comptabilitzats com a serveis i no com a mercaderies.)

3.2.2.1. Balança de serveis

La balança de serveis recull tots els ingressos i pagaments derivats de la compravenda de serveis prestats entre els residents d'un país i els residents d'un altre, sempre que no siguin factors de producció (treball i capital), que formen part de les rendes:

- Transports: s'hi inclouen tant els cobraments com els pagaments en concepte de nolis com qualsevol altra despesa de transport (per exemple, les assegurances). És una partida important, atès que molts països es dediquen a transportar mercaderies entre tercers.
- Turisme: no solament engloba la prestació de serveis sinó que també es considera una exportació de mercaderies. Són productes que, a pesar de no ser enviats a un país estranger, són consumits pels residents estrangers que vénen de visita. Com que resulta impossible de vegades determinar què és una venda de producte i què una prestació de serveis, sempre s'engloba tot dins la partida de serveis.
- Hi ha altres comptes no menys importants, com ara comunicacions, construcció, serveis informàtics, *royalties*...

3.2.2.2. Balança de rendes

La balança de rendes recull els ingressos i pagaments registrats en un país en concepte d'interessos, dividends o beneficis generats pels factors de producció (treball i capital); el que és el mateix, les inversions realitzades pels residents d'un país a la resta del món o pels no-residents al mateix país.

Els ingressos són les rendes rebudes pels posseïdors dels factors de producció que són residents i estan invertits en l'estranger, mentre que els pagaments són les rendes que es lliuren als no-residents posseïdors dels factors de producció i que estan invertits al nostre país. Les rendes del treball recullen la remuneració de treballadors fronterers, ja siguin estacionals o temporers.

3.2.2.3. *Balança de transferències*

En la balança de transferències es registren els moviments de diners entre residents del país i residents de l'exterior, en ambdues direccions. Aquestes transferències són normalment de tipus donatiu o premi, i poden ser tant públiques (per exemple, donacions entre governs) o privades (per exemple diners que els emigrants envien als països d'origen). La principal problemàtica que presenta la balança de transferències és que de vegades resulta complicat determinar quines transferències formen part del compte corrent i quines corresponen al compte de capital. Es consideren transferències de compte corrent les remeses dels emigrants, els impostos, les donacions, els premis artístics i científics, els premis de jocs d'atzar...

3.2.3. Significat dels saldos de la balança de pagaments

Els saldos dels diferents components de la balança de pagaments aporten informació sobre la situació d'un país pel que fa a l'exterior. Quan un país compra més del que ven ha de finançar la diferència amb préstecs; en cas contrari, si ven més del que compra, pot prestar a uns altres amb l'excedent generat. Aquest principi és una característica de la balança comercial. Per això, si hi ha dèficit en les balances per compte corrent i de capital, es dona superàvit en la balança financera.

3.2.4. La balança de pagaments i la residència

Als efectes de la balança de pagaments, es consideren residents d'un país les persones que hi tenen la residència habitual (no són residents els turistes ni el personal diplomàtic i consular estranger). En el cas de les empreses, es consideren nacionals a l'efecte de la balança de pagaments les domiciliades en un país, encara que siguin filials de societats estrangeres.

3.3. Estimació del PIB del Principat d'Andorra

Fins fa uns anys, Andorra no disposava de cap estimació oficial del producte interior brut o un indicador anàleg de la renda nacional, per la qual cosa, per observar tant el valor com la variació dels principals agregats macroeconòmics, únicament es podia recórrer a estimacions efectuades per entitats privades, com ara les de l'agència Standard&Poor's o les de Crèdit Andorrà. En l'estudi del 2011, vam proposar un mètode d'estimació propi, a partir del mètode de la renda més les retribucions pagades per l'ús dels factors (bàsicament treball i capital) i els impostos nets sobre producció i importació.

Des del 2010, però, el departament d'Estadística del Govern d'Andorra publica l'estimació indirecta del PIB segons el mètode indirecte de l'oferta, a partir de les dades següents:⁴

- Massa salarial bruta (CASS)
- Valor afegit brut i Sous i salaris bruts (zona euro)
- Liquidació del pressupost de FEDA i Andorra Telecom
- Sector bancari (INAF)
- Ingressos liquidats per impostos (Govern i comuns)

Atès que el departament d'Estadística estima el PIB a partir de mètodes indirectes, anualment revisa les sèries temporals publicades, ja que Eurostat també modifica anualment les seves sèries temporals, en les quals se sustenta el PIB andorrà. Els criteris metodològics per al càlcul dels sectors són els següents:

Sector	Càlcul del VAB
Agricultura, silvicultura i pesca	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Indústria	El càlcul del VAB procedeix parcialment de la massa salarial proporcionada per la CASS (minorada per la massa corresponent a FEDA), ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2). Les dades del sector energètic s'ajusten a partir d'un coeficient diferent, a partir de les dades del sector a la zona euro (EU) corresponents al sector energètic ("Electricity, Gas, Steam and Air Conditioning Supply").
FEDA	El VAB s'obté directament de les liquidacions pressupostàries anuals, a partir del compte de pèrdues i guanys.
Manufactura	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2). La manufactura tabaquera s'ajusta a partir d'un coeficient diferent trobat a partir de les dades del sector a la zona euro (EU), corresponents a la manufactura de productes tabaquers ("Manufacture of tobacco products").
Construcció	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Venda a l'engròs i al detall, transport, hoteleria, sector restaurador	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2). Paral·lelament s'utilitza un coeficient específic per a cada un dels següents subsectors: un per a "Venda a l'engròs i al detall i Reparació de vehicles", un per a "Transport i emmagatzematge" i un per a "Hoteleria i serveis de restauració".
Informació i Comunicacions	El càlcul del VAB d'aquest sector procedeix parcialment de la massa salarial proporcionada per la CASS (minorada per la massa corresponent a Andorra Telecom, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2)).
Andorra Telecom	El VAB s'ha obtingut directament de les liquidacions pressupostàries anuals, a partir del seu compte de pèrdues i guanys.
Activitats financeres i asseguradores	Calculat a partir de les dades proporcionades per l'INAF a partir dels estats financers (balanç i compte de pèrdues i guanys) de les entitats bancàries i de la metodologia proposada per la Directiva europea 448/98 per al càlcul dels serveis d'intermediació financera mesurats indirectament (Fisim). Per als grups 66 "Activitats d'assegurances, llevat de la Seguretat Social obligatòria" i grup 67 "Activitats auxiliars del sistema financer" el seu VAB s'ha aproximat a partir de la massa salarial bruta proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Activitats immobiliàries	Els lloguers s'han obtingut a partir de les dades procedents de l'enquesta de pressupostos familiars (EPF). No s'han tingut en compte els lloguers imputats (corresponents a les residències en règims de tinença en propietat). Per a les activitats de promoció, gestió i administració de propietat immobiliària, el VAB procedeix de la massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).

Sector	Càlcul del VAB
Activitats professionals, tècniques; activitats administratives i de serveis	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Administració Pública, defensa, educació, salut pública i treballs socials	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Arts, entreteniment i lleure; altres activitats de serveis; activitats de les llars i organitzacions i ens extraterritorials	La massa salarial proporcionada per la CASS, ajustada a través del coeficient trobat a partir del quocient de la fórmula (2).
Distribució dels serveis d'intermediació financera mesurats indirectament (Fisim)	El VAB _{Ai} (el valor afegit brut de cada branca d'activitat) s'ha ajustat a partir d'assignar els Fisim (crèdit i dipòsit) com a consum intermedi d'aquests, segons el seu pes específic respecte del total. En aquest procés s'ha obviat FEDA (ja minorada la quantia directament), Andorra Telecom i el VABA65.
Impostos i subvencions sobre els productes	Els impostos sobre productes són extrets de les liquidacions pressupostàries de les administracions centrals i comunals. Així, a partir de la liquidació de l'Administració central i comunal, els conceptes d'ingressos retinguts són: 20000 ITP (Comuns i Govern) 21000 IMI 21001 Retorns IMI 21002 IAC 21003 Taxa fluctuant 21100 ISI bancari i financer 21101 ISI assegurances 21102 ISI 21200 IPI 21303 Impostos especials 21400 Taxa al consum 21401 Retorns taxa al consum 21410 Tarifa exterior comuna (TEC) 21411 Antidúmping 21500 Cànon FEDA 21501 Cànon STA 22000 Sobre el joc del bingo
Subvencions	No s'aplica a Andorra

L'aplicació del mètode indirecte implica l'assumpció que la productivitat de l'economia andorrana és força semblant a la de la zona euro de referència (EA). Si bé l'evolució de la massa salarial està altament correlacionada amb l'evolució del VAB (tendència), no totes les economies presenten productivitats similars, per motius d'estructura, model i política econòmica. L'estimació d'Estadística té en compte els "Sous i salaris bruts" com a indicador de referència (s'entén el concepte de massa salarial bruta).

3.4. Estimació del consum de no-residents a Andorra

Per estimar el consum de no-residents (CNR) es parteix de la fórmula de càlcul del producte interior brut (PIB) pel costat de la demanda:

$$PIB = C + I + (X - M)$$

On C expressa el consum final, I la despesa en inversió i $X - M$ el saldo de la balança comercial.

Tenint en compte que el consum és la suma del consum resident (tant per part dels individus com de l'Administració Pública) més el consum no-resident, es pot expressar el consum com:

$$C = CR + CNR = PIB - I - (X - M)$$

I el consum no-resident com:

$$CNR = PIB - CR - I - (X - M)$$

En els apartats anteriors ja hem deixat constància dels valors del PIB i del saldo de la balança comercial, mentre que ara se centrarà l'atenció en els agregats del consum resident i la inversió o formació bruta de capital fix.

Les enquestes de pressupostos familiars dels anys 2005-2009 i 2010-2012 proporcionen les dades de despesa total de les llars andorranes i ens permeten quantificar el consum resident (CR), com recull la taula 26.

Taula 26

Despesa de les llars andorranes a Andorra. 2005-2012

Valors en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Despesa a Andorra	870.000	1.014.000	1.218.000	1.373.000	1.223.000	1.277.666	1.247.360	1.220.621

Font: EPF-2005-2009. EPF-2010-2012. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra i elaboració pròpia

D'altra banda, les dades de consum públic s'han obtingut a partir del segon capítol de despeses liquidades, que correspon a les despeses en béns corrents. El valor final que mostra la taula 27 surt de consolidar la despesa del Govern, els comuns i la CASS a partir dels informes del Tribunal de Comptes per a cadascun dels anys i la liquidació de pressupostos de cada institució.

Taula 27

Consum públic consolidat. 2005-2013

Valors en milions d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Consum Govern	40.277	43.524	46.110	45.348	42.833	41.558	40.905	41.934	44.057
Consum comuns	34.353	41.109	46.310	47.341	42.048	36.592	37.027	32.093	31.269
Consum CASS	1.138	1.340	1.298	1.448	1.720	1.607	1.501	1.682	1.950
Consum consolidat	75.768	85.973	93.718	94.137	86.600	79.757	79.433	75.709	77.276

Font: Tribunal de Comptes i *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

Per poder obtenir finalment el valor del CNR cal calcular també el valor agregat de la inversió, format per la suma de la inversió pública i la inversió privada –la inversió pública s'ha obtingut a partir del sisè capítol de despeses liquidades, que correspon a les inversions reals.

Taula 28

Inversió pública consolidada. 2005-2013

Valors en milions d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inversions reals Govern	78.875	118.684	120.757	118.612	99.301	57.718	34.138	135.125	36.676
Inversions reals comuns	42.437	56.057	76.612	40.489	22.210	12.927	11.558	6.781	9.530
Inversió CASS	355	3.225	13.982	994	1.454	1.488	2.559	660	81
Inversió FEDA + AT	31.561	29.137	40.774	66.423	57.987	41.441	29.870	32.911	25.850
Inversió consolidada	153.228	207.103	252.125	226.518	180.952	113.574	78.125	175.477	72.137

Font: Tribunal de Comptes i *Anuari Estadístic 2014*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

El valor de la inversió privada s'hauria d'obtenir a partir dels comptes de les empreses, però l'absència d'aquesta informació comptable en fa necessària una estimació indirecta, que en aquest cas s'ha basat en la inversió destinada a la construcció. Aquesta simplificació sembla adient en el cas d'Andorra si es té en compte que la indústria representava el 2013 poc més del 3% del PIB i la construcció, al voltant del 8%.

Per estimar el volum d'inversió equivalent a la despesa en construcció, es pren la massa salarial del sector i, a partir de les dades que aporta l'enquesta de l'estructura de la construcció que elabora el ministeri de Foment d'Espanya, s'obté el pes del cost salarial respecte al valor final de la construcció. D'aquest valor es pot deduir la inversió total realitzada al llarg del període d'anàlisi.

L'estimació de la inversió privada resultarà de la resta entre la inversió total i la inversió pública, com recull la taula 29.

Taula 29

Inversió privada. 2005-2013

Valors expressats en milers d'euros	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Massa salarial construcció	139.586	151.500	152.685	141.346	124.189	107.146	92.382	76.802	64.592
Pes dels salaris sobre el valor final	21,2%	20,5%	21,9%	*20%	*20%	*20%	*20%	*20%	*20%
Inversió total (IT)	658.424	739.025	697.192	706.728	620.945	489.252	461.910	384.009	322.959
Inversió privada = IT – inversió pública	505.196	531.922	459.049	480.210	439.992	375.677	383.785	208.532	250.822

Font: CASS. *Enquesta de l'estructura de la construcció*; Ministeri de Foment, Govern d'Espanya, i elaboració pròpia

*valor estimat

NOTES

1. Càlcul de la despesa en educació a l'exterior

La taula 30 mostra el volum d'universitaris que estudien a fora del Principat i els que ho fan al país.

Taula 30

Estudiants universitaris andorrans (2005-2009)

	2005	2006	2007	2008	2009
Estudiants universitaris a Espanya	644	503	550	570	604
Estudiants universitaris a França	181	131	100	80	74
Estudiants universitaris a altres països	6	1	3	6	9
Total estudiants a fora	831	635	653	656	687
Estudiants universitaris a Andorra	342	431	400	370	313

Font: *Anuari Estadístic 2010*. Departament d'estadística. Govern d'Andorra

Per estimar la despesa d'aquests estudiants es van fer servir les dades del Primer Observatori Universitari de Barcelona, que calcula una despesa mensual mitjana dels estudiants forans de 750 euros, i de l'enquesta sobre despesa de les llars espanyoles en educació de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), que la fixa en 1.255 euros. Amb aquestes dades i suposant una estada mitjana de 7 mesos, les taules 31 i 32 mostren l'estimació de la despesa total dels universitaris andorrans a Espanya i França.

Taula 31

Despesa associada a sistemes educatius d'andorrans a Espanya (2005-2009)

Despesa expressada en euros	2005	2006	2007	2008	2009
Estudiants universitaris a Espanya	644	503	550	570	604
Despesa mitjana per estudiant	1.255	1.255	1.255	1.255	1.255
Total despesa	5.657.540	4.418.855	4.831.750	5.007.450	5.306.140

Font: INE, *Anuari Estadístic 2010*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra i elaboració pròpia

Taula 32

Despesa associada a sistemes educatius d'andorrans a França (2005-2009)

Despesa expressada en euros	2005	2006	2007	2008	2009
Estudiants universitaris a França	212	181	100	80	74
Despesa mitjana per estudiant	1.255	1.255	1.255	1.255	1.255
Total despesa	1.862.420	1.590.085	878.500	702.800	650.090

Font: INE, *Anuari Estadístic 2010*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra i elaboració pròpia

2. Càlcul de l'habitatge secundari a l'exterior

Les dades utilitzades en l'estudi anterior queden recollides en les següents taules:

Taula 33

Llars amb habitatge secundari (2001-2003)

Nombre d'habitatges	2001	2002	2003
0	16.109	16.528	16.819
1	6.438	8.038	8.027
Més d'1	577	684	1.110

Font: EPF-2003. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra

La dificultat la trobem a l'hora d'obtenir dades precises respecte a les despeses associades a aquests habitatges (manteniment, reparació, conservació...). Com a estimació aproximada, la taula 34 mostra la despesa mitjana per llar associada a l'habitatge, a partir de les dades que aporta l'enquesta de pressupostos familiars que periòdicament realitza l'INE per a Espanya.

Taula 34

Despesa mitjana en habitatge principal per llar a Espanya (2000-2008)

Valor en euros	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Grup 4. Habitatge	6.004	6.323	6.697	7.030	7.443	8.184	7.582	8.201	8.707
Grup 5. Equipament i conservació de la llar	978	1.008	1.005	1.036	1.051	1.147	1.812	1.813	1.662
Total	6.982	7.331	7.702	8.066	8.495	9.331	9.395	10.014	10.368

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE)

Tenint en compte tant el volum de segones residències com la despesa mitjana per habitatge, i partint de la premissa ja comentada que la pràctica totalitat d'aquestes residències està situada a l'estranger, podem calcular la despesa total que els propietaris andorranos generen a l'exterior. La taula 35 mostra els resultats obtinguts de les fonts estadístiques i incorpora estimacions, marcades amb un asterisc, per a aquells anys per als quals no hi ha dades precises.

Taula 35

Despesa associada a l'habitatge secundari dels andorranos a l'exterior (2005-2009)

Valor en euros	2005	2006	2007	2008	2009
Llars amb habitatge secundari	9.000	9.000	9.000	9.000	9.000
Despesa mitjana per llar	10.600	12.141	13.921	13.793	12.855
Total despesa	95.400.000	109.269.000	125.289.000	124.137.000	115.695.000

Font: INE, *Anuari Estadístic 2010*. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra i elaboració pròpia

3. Població virtual

La classificació funcional reflecteix l'aplicació dels crèdits per la seva finalitat, en funció dels objectius que persegueixi l'acció política del Govern. En no tenir aquesta informació desglossada en els Pressupost Públics andorranos hem agafat del compte del resultat economicopatrimonial la partida relativa a les *despeses de gestió ordinària de funcionament dels serveis i de prestacions socials* tant pel que fa al Govern com per als comuns, els valors obtinguts queden recollits en la taula 21.

4. Estimació del PIB del Principat d'Andorra

Les dades emprades en aquesta estimació són les següents:

- La massa salarial bruta declarada a la Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS) distribuïda per nivells d'activitats.
- Dades de la zona euro procedents d'Eurostat sobre els "Valors afegits bruts sectorials" i els "Sous i salaris bruts", procedents de la nova classificació sectorial en 10 branques d'activitat.
- Les liquidacions pressupostàries de FEDA (empresa distribuïdora del serveis d'electricitat) i d'Andorra Telecom (empresa distribuïdora dels serveis de telecomunicacions).
- Dades sobre els comptes anuals del sector bancari proporcionades per l'Institut Nacional Andorrà de Finances (INAF).
- Les liquidacions pressupostàries de les administracions públiques, (Govern i Comuns), a partir dels ingressos liquidats per "Impostos sobre els productes".

El mètode utilitzat pel departament d'Estadística per obtenir el PIB (mètode indirecte per la via de l'oferta), suposa primer calcular el valor afegit brut de cada sector d'activitat, a partir de les igualtats següents:

$$VAB_{Ai} / R_{Ai} = (VAB_{Zi} / R_{Zi})$$

$$VAB_{Ai} = (VAB_{Zi} / R_{Zi}) * R_{Ai}$$

VAB_{Ai} : valor afegit brut del sector "i" a Andorra

VAB_{Zi} : valor afegit brut del sector "i" a la zona euro (EA)

R_{Ai} : sous i salaris bruts" del sector "i" d'Andorra

R_{Zi} : sous i salaris bruts" del sector "i" de la zona euro (EA)

Seguidament es calcula l'agregat d'aquests valors afegits:

$$VAB_{cf} = \sum VAB_{Ai} \quad \text{on } i=1\dots n \text{ sectors}$$

I finalment s'obté el PIB a preus de mercat, per la via de l'oferta:

$$PIB_{pm} = VAB_{cf} + T - S$$

PIB_{pm} : producte interior brut a preus de mercat

VAB_{cf} : valor afegit brut a cost de factors

T: impostos sobre els productes

S: subvencions sobre els productes

Les diferències en termes de pressió dels sistemes de seguretat social sobre el PIB total a la zona euro de referència recomanen incorporar, o bé les "Remuneracions salarials" (salaris + cotitzacions empresarials + cotitzacions assalariats), o bé tan sols els "Sous i salaris bruts" (salaris + cotitzacions assalariats) com a indicador de referència, l'opció seguida en el tractament utilitzat.

BIBLIOGRAFIA

- AADd *La balança de fets i pagaments del Principat d'Andorra. Una aproximació als mecanismes d'equilibri amb l'exterior de l'economia andorrana.* Centre de Recerca d'Afers Exteriors (CRAE). Ministeri d'Afers Exteriors. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2005.
- BRICALL, Josep M. (dir.) *L'economia andorrana en el canvi de segle.* Fundació Julià Reig: Sant Julià de Lòria, 2001.
- CAMDESSUS, Michel Andorra. *De les excepcions a l'exemplaritat.* Govern d'Andorra, 2005.
- CERCLE D'ECONOMIA D'ANDORRA *La societat andorrana davant les reformes econòmiques en curs,* 2006.
- CRÈDIT ANDORRÀ *Balança de fets i pagaments del Principat d'Andorra. El Principat com a distribuïdor de riquesa més enllà de les seves fronteres.* Andorra la Vella, 2011.
- ESPASA, J. *El desarrollo de la contabilidad en los microestados europeos durante el período 1999-2003. El caso especial de Andorra.* Universitat Rovira i Virgili, 2007. Tesi doctoral
- GOVERN D'ANDORRA *Anuari Estadístic.* Servei d'Estudis. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2014.
- GOVERN D'ANDORRA "Nota metodològica. Estimació PIB Andorra. Departament d'Estadística. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2010.
- GOVERN D'ANDORRA "Metodologia per al càlcul del producte interior brut". Departament d'Estadística. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2013.
- GOVERN D'ANDORRA "Producte interior brut 2012. Departament d'Estadística. Ministeri de Finances. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2013.
- MAGÁN PERALES, Josep M. A. *Andorra, Estat de Dret.* Atelier: Barcelona, 2004.
- POU I SERRADELL, Víctor *Els nous acords Andorra-Unió Europea.* Crèdit Andorrà: Andorra la Vella, 2006.
- RIBAS, Òscar; PUMPIN, Cüno *Andorra Pla Estratègic.* 1993.
- SÁEZ I BARCENA, Xavier *Informe sobre l'economia andorrana 2006.* Banca Privada d'Andorra: Escaldes-Engordany, 2006.
- SOLBES, Pedro *Elements per definir un model de relació entre la Unió Europea i Andorra.* Ministeri de Relacions Exteriors. Govern d'Andorra: Andorra la Vella, 2000.

Crédit Andorrà
al vostre servei i al servei del país

GAUDIT

